

ae. 1733

2400.

Mõia tütar.

Tutustanud

Juhan Liiv.

Jurjewis ja Niias.

Schnakenburg'i trükk ja kulu.

1895.

Sind 20 kop.

2400

LIBRARY

Mõia tütar.

—————
Tutustanud

Juhan Liiv.

M. VARES'I
raamatukauplus
TARTUS.

Jurjewis ja Niias.

Schnakenburg'i trükk ja kulu.

1895.

Историческое

Дозволено Цензурою. — Юрьевъ, 15. Сентября 1894 г.

2400

ВЪ ЮРЬЕВѢ
ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЮРЬЕВЪ
1894

Üma õpetus.

Mihkel rakendas hobust saani ette, aga weel ei teadnud ta kuhu sõita.

Ja Mihkel tahtis kosja sõita.

See wõib ime olla, aga Mikhlil ei ole aega ime pääle mõelda. Mihkel on hädas, päris hädas. Suuremas hädas kui siis, mil ta lauda hakkas tegema ja aru tuli pidada, kas kōwerate ehk õigete jalgodega, suuremas hädas kui see, kes maja tahab ehitada, aga ei tea, kust materjal wõtta, isegi weel suuremas hädas kui mullu ta naber weski Andres, kes wesket tahtis ehitada, ja juba mõttes jahutolmu riiete päält pühkis, mõttes teri kolosse laskis ja mõttes ilusat sõna „mõlder“ kuulis, aga asi mõtteks jäi — Mihkel on palju, palju suuremas hädas.

Kuhu minna?

Jah, kuhu? Kui keegi ütleks, kuhu. Wald tüdrukuid täis, madalaid ja sirgeid, musta, sõstra ja sini silmalisi. Igaüks isemoodi, üks ilusam kui teine, mine wõta sinni, misjugune kõige sündsam oleks. Sääli Poti-Pectri tütar ilus sirge kui osi. Mutare Hansul jälle madal ja tasane; ei näita suurem asigi, aga hakka aga waatama, näe, õige ilusad silmad teisel. Kirsi Jaagu Wiuu on küll tore, aga temale ta tuleks küll. Kassi-Hansu Miina on küll õige weikefene, aga karme ja kabe nagu nirk, ja waata aga waata, õige kena naine saaks teigest! Kui nüüd üks misjugune nendest, kas Poti Peena, Kirsi Wiuu, Kassi-Hansu Miina ehk Mutare Hansu Gewa tema armas kena naesufene oleks, fergelt, walge põll ees, kambriis tiperdaks tolle pai teeks ja ütleks: Mikkel tule sööma! ja kui põrandal weikesed punapõselised ja käherpääsed patjalad filkaks — oi, küll see oleks kena! Saa, aga misjugune nüüd nendest wõtta — öiete ütelda, ta wõtaks neid kõiki aga kui ta üksikult hakkab arvama, ei siis ta nagu mitte ühte ainust nendest ei tahaks. Ütelgu weel keegi, et Mikkel hädas ei ole. Nõnda ja nõnda mõtles Mikkel rangi rinnust finni tõmmates, kuhu juurde ka

jalga abiks waja oli. Siis pani ta wilaieft lōngast kujukud plettobjad pāāle ja hobuiele kurinad kaela. Need kaks asja ei tohi iiegi jõufamal wabadif-peiuul puududa, faadif siis perepojaf.

Siis aetus ta kambri, et kapiſt weel rus kaelarätt kaela, tubkrunahkne kübar pähe ja hall kraega kaſukas ſelga panna — punane wöö litris oſfadega ſinna pāāle, siis on koſilane korras.

Siia ietus laua taga, prill nina pāāl, piibel ees ja mõlemad käed ſelle pāāl ning luges. Kui nii tahjas aſi on toimetada, nagu poeg koſja ſaata, siis teeb Jumalaſõna ſalmifene ennem hääd kui halba. Ema iſtus teiſel pool lauda ſõrm ſuu ääres, tunniſtus, et ta mõtleſ.

„Dota, ma aitan ſulle kaelarätti ſeada — pane ſõlm nii — nii“, ütles ema üleſ tõuſtes ja aitas kaelarätti ſeada. Wahelt jäi tütarlaps juſt ſelle kaelarāti ſõlme külge.

Wiimaks oli koſilane ka iſe rakkeſ.

Ema oli wait. Siia laſtis ſilmad korra prillidega majas ringi käia ja luges edaſi.

„Aga kuhu ſa nüüd lähed?“ küſis ema rahutu erutufeſega.

„Ei — tea iſegi“, koſtis Miikſel häbelikuſt.

Isa kõhatas, lõi piibli kofku ja hakkas piipu seadma.

„Kuda sa siis ei tea?“ noomis ema.

„No, wai tüdrukuid puudus!“ salwas ifamees, arvata kolmekümne aastane üleaia perepoeg Andres, kellel suur tutuga kübar pääs oli ja piitsa käes keerutas. „Reid tübje on igas kohas küllalt“, finnitäs ta weel kord.

„Mine aga werista ühe kõrw ära, oli kes oli“, arwas kasutütär Leena wofki seisma jättes; ise ohkas ta nii salakesi, et ta ka ifegi seda ei oleks uskunud, et ta ohkas.

„Poeg“, algas isa, kes nagu näha, kõik aeg oli mõelnud ja käsipõskil Mihkli otsa wabtiis, „poeg, minu isa ütles minule kui mina sinu emale kosja läksin: Rikkast paigast osta hobune, waesest wõta naine“.

„Säält perest, kus suur puuriit õues, sinna mine jooma, kus suur puuriit ja rammus koer, naist otsima“, lisas ema juurde, „saäl on hoolikad ja jõukad inimesed“.

Mihkel naeratas.

Emal oli täna tähtsam filmapiilk elus. Häämeel, lugupidamine ja armastus oli ta näel ja selles pilgus, mis ta aegajalt poja pääle heitis. Tema emaukus, rööm ja trööst oli ta, tema ainus poeg. Ta mõt-

les nüüd, kuda ta tema pärast nii palju hoolitsenud, kuda ta teda kiigutades ööd läbi walwanud, lambike sängi sambal, küll mähkmeid kuuwatanud, küll äio-äio laulnud, kisa põhjusi otsinud ja kui see ei aidanud, kisa võtjatest abi otsinud — kuda ta teda kaima õpetanud, talle „linukese muret“ lugenud, teda kooli, leeri ja lauale saatnud — kuda ta kõik seda teinud. Ja nüüd astus ta jellele teele minema, kus, nagu üteldakse, laps oma isa ja ema maha jatab ja oma naise poole hoiab. Kes teab, kes see on, keda majasse tuuakse ja kuda ta on. Kas ta nendega, kas nemad temaga rahul on, ja kõige rohkem, kas poeg ise hää naise saab. Kõik seda mõtles ema sel filmapilgul ja õnnega mis ta kotsamineku üle tundis, oli ka oma oja muret koos kanda. Ta pani käe isa kaela ümber ja kui Mihkel nende õpetuse pääle naeratas, ütles ta:

„Ära naera ühtegi, pojake. Mina olen küll wana inimene ja rumal, ehk nüüd küll noorjugu tark on ja raamatuid ja seetoni loeb, kamasseridega käib ja kriiksu kinga sisse lasseb paana, aga ma ütlen seda mis ise ilmas olen näinud. Nüüd ei kõneldagi enam muust kui raamatutest, seetoni-
test ja patšitifikatest —“

„Patsillustest“, parandas isa.
 — „wai patsillustest, aga näe, nüüd lähed
 naist wõtma, ei jecton ei ütle keda wõtta.
 Waata poeg. Kui ja halwaga kokku juh-
 tud, ega ta nael tubakat ei ole et ta ifka
 ära tarwitad, olgu ta nii halb kui on; ei
 ole hobuseks, et ära müüd, kui peru on;
 fina oled temaga eluks ajaks kokku pantud.
 Ära tee sellepärast üle pää kaela. Kui kosja
 lähed ja peresse astud, waata kõige esite,
 kas luuda nurgas näha on; tee ta nagu
 kogemata maha ja waata, kes ta ära wõ-
 tab. See tüdruk naiseks ei kõlba, kes luua
 jalaga kõrwale lükkab ja ise edasi läheb.
 Kuula, kas ka teenijad pererahwale selka
 räägiwad ja kuda nad räägiwad. Kus nad
 liig julged on, säääl ei mõisteta maja pidada;
 kus nad tummalt waikiwad, säääl on pere-
 rahwas liig tore ja teenijate wastu süda-
 meta. Waata ka, kas peretütrel king lapiti
 jala all, wõi ilusti ümber jala; lobak ei
 kohenda riideid. Waata, kui peretütrel niit
 sassi läheb, kas ta tema rips raps katgi
 tõmbab wõi ta kannatlikult lahti arutab.
 Kui juttu aetakse, waata, kas peretütar
 üksi ja teistest üle tahab kõnelda; edewad
 teewad nii, mõistlikud räägiwad kui kord
 tuleb. Waata kas peretütar poiste juurde

jäeb kui teile süüa tehakse wõi ise usinaste kaasa aitab. Ära wõta seda, kes koolis kõige targem tahtis olla ja tuleta meelde, kus kohas kirjikus keegi istub. Edewad tükiwad ette, tossikeseid teiste seljataha, aga kes sinna istub, kus parajaste paik olemas see on otsekohene inimene. Ära wõta seda, kes kirjikus üksiilmi maha wahib, see on liig tossukene, aga ka mitte seda kelle filmad poiste pääl seisawadki. Parajat igas asjas. Kes poissi ei näe, ei näe ka tööd teha; kes üksi poissi näeb, sellest ei saa naist kellegile. Ära waata üksi ilu pääle, ilu ei kallata katla, aga ära wõta ka tuleharti. Ära wõta üksi rikkuse pärast naist — naise rikkus on lühike, aga etteheitmine eluaegne. See on minu nõu. Wõta, keda tahad; wõta üks ära, olgu ta kes tahes, aga wõta wiis tubli inimene“.

Mihkel sügas kõrwatagust ja sõitis isamehega minema. — —

Nia talu oli üks jõukamatest külas. Et nüüd Mihkel kotsja sõitis, siis pidi see teadagi kõikile naabritele tähtjas olema, keda ta wõttis. Ka Nia wanad ise tundsiwad selle filmapilgu tähtsust. Nad waatafiwad üks teise otsa mis nii palju tähendas kui: Niale tulewad suured ajad, suured

ajad, suured saajad. Tõe poolest, suured pidivad pulmad olema, veel suuremad, kui Pihleka Pärt mullu omale pojale tegi. Ütle mis poolest oli Pärt neist rikkam? Mitte tudagi. Aga wanade tänane päämurdmine oli esiteks ikka see, kes nende tulewane minija wõis olla. Et ta laitmata wane-
mate laps pidi olema see oli muudugi esi-
mene päätingimine. Mia omad ütlesiwad küll kui Mikkel kosja läks: „ära waata rikkuse päale, ise oliwad nad aga sääl juu-
res mõelnud: no, rikkam oleks ometegi pa-
rem. Seda juba sellepärast, et neil sellest walla rahwa ees suurem auu oleks. Sieti ei olnud siin rikkuse ja rikkuse wabel küll mitte palju wahet. Kõik Weola walla talunikud oliwad veel rentnikud, aga näe, ühte kiideti rikkaks ja ta tüdart ihaldati, teist ei. Wahe oli see, et rikka talutütar kaks lehma kaasa sai, waele oma ühe, wõi mõnele utt ehk oinas veel rohkem anti. Siiski helises ühe rikkus.

Mia wanad arwasiwad järele. Nad oliwad ju kuuskümmend. Mikkel kaksküm-
mend aastat wana. Oles tal veel na-
tufene waragi naist wõtta, aga saab naine, seisab pois pühapäewiti paremine kodus. Täeb ka mõni kopik tagasi, mis nüüd

baiafi ölle eest wälja läheb. Saab aga naine kodu, noh, küll see kari pääle paneb. Ja nad on wanad, töötegiiaid just hädaste tarwis.

Teisi lapsi neil enam ei olnud kui Mihkel. Leena oli, aga see oli kasutütär. Oli neile natukene kaugelst jugulane. Ta wanemad oliwad warakult ära surnud. Lapsel ei olnud muud warandust jäänud, kui üks hõbe taaldritega sukk, aga see sukk oli hõbe-rublatükka täis. . . Aga ei sukast, Leena wanematest ega Leena lapsepõlwest ei rääkitud Mia peres ilmas midagi, mitte, kunagi. Kui keegi jutuga selle pääle tuli, siis tegiwad Mia wanemad teist juttu, — kas ilmast, wiljakaswust ehk millestgi muust.

Leena kaswis kui kõrkjas. Ei uskunud kasuwanemad isegi, et weikesest tütarlapse lallikesest nii kena neiu pidi sirguma — neiu kui orawas terane, paled muudgu punetasiwad aina. Ja silmad oliwad tal nagu rõngad, ütlesiwad nad. Aga keegi tal kosjas ei käinud, et ta waenelaps oli.

Ei tea, kas üksi sellepärast?

Kui nad weel weikesed oliwad, Mihkel ja Leena, siis oli uendel kakelust ja wane-matel kohtumõisimist küllalt. Kord kaebas Leena emale, et Mihkel tema puid ära

föönud, kord Mihkel jälle, et Eena teda löönud. Mihkel oli poisikesena natukene aeglane, Eena aga kärke ja terane kui wälk ja pekssis tõe poolest palju suurema kasuwenna läbi, kui seda tarwis oli. Koolis käisiwad nad kui öde wenda kunaqi, söiwad ühest leiwakotist ja kasuweli aitas kasuõdele poiste seast „meest“, kasuõde kasuweljele „naist“ walida. Mäng nõnda nõndis. Pärast kui nad ju leeritud ja tais inimesed oliwad, siis tuli muidugi ise aeg. Mine wõta kinni kuda Eena Mihklit häbenema hakkas, mine saa aru, kuda Mihkel Eena wastu araks läks. Mine wõtta kinni! . . .

Wanad istusiwad praegugi weel laua ääres ja mõtlesiwad kõiki neid asju järele. Eena oli oma woki eemale tõmmanud, sinna kohta, kuhu lambiwari heitis, ajas korrati wokki ümber, korrati toetas woki-käsi puu najale ja mõtles.

Perenaine istus Eena wastu. Tuli see sellest, et ta wastu istus, tuli talle wahest hõberubladega suff meelde; ta mütsas peremehele külge ja seistas talle salakessi kõrwa sisse:

„Ega tal wahest oleks waja olnudgi, sel Mihklil, omast majast wälja minema, kui —“

„Ah, lase olla,“ vastas peremees, kõhatas ja waatis wargsi Leena poole.

Leena toetas woki käsipuu najal.

„Leena mis sul täna õhtu wigad on?“ küsis kasuema.

„Mu pää walutab,“ vastas Leena ja hakkas wurinal tetrama.

„Seida siis pikali, kui pää walutab.“

Ta heitis pikali, kuda kästi. Ta jäi magama ja nägi unes, et ta Mihklile ühe musu andis ja kui ta palawal ihul ärkas, tuliwad talle pisarad filmi.

2.

Kuhu ta läks?

Veel suuremas hädas kui Mihkel minnes, oliwad naabrid, kes küsisiwad, kuhu ta läks. Jah, kuhu ta läks? Üks oli kurinaid kuulnud, teine õuest waljosõitu näinud, kolmas kuulnud, et Hansu Andres Miale läinud ja pühapäewa riided selga pannud — see ikka midagi tähendas. Kui üks noor perepoeg kosja kingi kannab, on naabritel teraw aimamine; on aga naisewõtja rikas on tihin kihin jeda suurem. Üks loodab õnne oma tütrele, teine sugu-

lasele, kolmas, kellel kumbagi ei ole, tahaks vähemalt teada, kuhu seesugune hää suutäis kaldub.

Ja weel need naised, need naised!

Wõibla Annusse pererahwas istusiwad tares peretule ümber. Peremees punus lehma lõõga, sulane parandas hobuseriistu, naised kedrasiwad. Wõibla peres elas ka Märälärä Seenu, oma rohke lora pärast nõnda nimetatud wanatüdruk. Seenu istus abju pääl ja sõi lusikaga kausist suppi, mida perenaine talle praegu oli annud.

Karjapoiss tuli õuest ja ütles, et Aia õuest laks meest pühapäewa riides täfuga, saaniga ja kurinatega wälja sõitnud.

„Ehk Mihkel läks kosja“, ütles Seenu ja peatas süies.

„Wõi, wist sinna“! arwasiwad naised.

„Da käis minew nädal linnas — ehk wist kosjawiina toomas“.

„Selle jääl tätku turgutati“, arwas peremees.

„Küll siis läks kosja“, üteldi mitmelt poolt.

Seenu pani lusika käest.

„Kuhu, kuhu? Wõi ifka kosja! Tajah, näe, läks kosja. Ei tea kas Mäe Mihkli

Maiele? Wõi Puskari Anule? No kuhu ta ometi pidi minema? Wist Kirsi Wiule, kuhu siis mujale. Wiul suur first riideid täis: kolm kasukat, wiisteistkümmeid seelikut, kakskümmeid paari kindaid — näe tuli tahab nuusata — kolmkümmeid meeste järki — riitsika raiped oma kisaga — wõi läks koguni Kaismiku Leenule. Seda üteldakse ei kuulwat madalast — wõi, no kuhu ta ometi läks?”

Ja Leenul tuli meelde, et tal homme kõzedi külasse Salaka perenaise lõnga tarwis ära minna wiima. Kui ta nüüd ei tea ütelda, kuhu Mihkel kosja läks, siis ei ole tal pääle Dhela Peetri otsasäämise mitte ühte uudist enam kõnelda.

Leenul ei maitsenud enam toit ega ahjupäälne. Ta kosis enesele wana kasuka selga ja läks Mia peresse puhtele.

Tüft aega pärast Mihkli ära sõitu lipascki Leenu Mia omade kambri. Ta jäi ukse kõrwale seisma ja pistis käed kasuka siilu alla.

„Dere ka, siittalu rahwas“.

„Dere, Sumalime. Eks aja taga poole.“

„Wai ei saa.“

„No mis siis kuulub?“ küsis peremees.

„Keda, nõndasama.“

„Toeta ikka ka puu pääle,“ kästis peremees.

„Bai ei saa alati istuda,“ vastas Leenu, istus aga nüüd pakutud istmele.

„Tulin vaatama, kas teie naistel ju kedrus otjas on,“ algas Leenu toas ringi waadates. Kui selle pääle keegi wastust ei annud, küsis ta nagu fagemata:

„Teie Mihkel ei olegi kodus?“

„Sõitis natukeseks wälja.“

„Eks ta ole. Noortemeeste asi, kes teab kuhu läks.“

„Mis teie naised teewad?“ tegi perenaine teist juttu.

„Nõndasama. Perenaine kedrab willu, tüdruk wantsiw takku. Sais tüdruk. Magab rohkem kui näppusi liigutab. Kuhu Mihkel läks?“

„Läks natukeseks wälja.“

„Bai wälja. Ei tea kui kaugele. Kus Leena on?“

Peremees, kes juba tüdinenud oli, läks heitis sängi pikali.

„Leena ütles pää walutawat, läks magama“, wastas perenaine, kes tülikast wõerast mitte ka nõnda kergeste lahti ei pääsenud.

„Tütarlapse asi, eks waluta ka wahest päägi. Pällu Miina olla kaabu Peetri fihlad tagasi wiinud, kas olete kuulnud? Wõi, mis ilusad teki lõngad teil! Ohela Peetri hobune olla minewal öösel otša saanud. Kas linnikud juba walmis? Wõi olemata. Tuudi Tuhanile tahetawat kewadel oksjoni teha, ei jõudwat wõlga jäänud renti ära maksta. Perenaine, kas annad mulle matikese tangu, ma teen suil lõikuse päewa.

Sel kombel podras Leenu weel tükk aega edasi, aga nähes, et ta Mihkli sõidust ometigi otša kätte ei saanud, läks ta wiimaks minema.

Kodus rääkis ta, et Mihkel Kirsi Wiule kosja läinud ja Leena selle südame waluga, et teda ei wõetawat, filmad pääst wälja tahinud nutta ja ei tea kuhu ära jooksnud. Kirsi Wiuu muidugi aga Mihklile ei tulewat, tal olla ju rikkamaid.

Teine päew rääkisiwad küla naised: Kirsi Saak wisanud Mihkli kättpidi kamb-rist wälja. Leena olla ennast pimedaks nutnud.

„Kes kõneles?“

„Märälärä Leenu.“

3.

Soojad sõidemed.

„Kuhu me siis õige lähme?“ küsis Andres Mihkli käest, kui nad Mia wärawast wälja sõitsiwad.

„Laseme tee pääle wälja, ehk tuleb siis hää nõu, wastas Mihkel.

„Kuule, jätame hobuse hooleks. Kuhu peresse ta ise sisse pöörab, sinna lähme kosja.“

Mihkel ei wastanud midagi. Ta oli nii erewil ja ühtlasi ka natukene rõhitud — ei, palju kohe. Esiteks oli waja selle pääle mõelda, missugusel wiisil ämma rahwa poole sisse astuda ja kuda kõnet algada: kas nad õhwakese kadumisest wõit edre jälgede otsimisest juttu teewad, wõi jätawad need wanarahwa kongud koguni ja räägiwad asja kohe awalikult südame päält ära. Ja siis, kuda tüdruku enesega juttu alustada, et ka kui terane poisik maksta. Kõige pahem oli ikka see, et kuhu minna. No ütles, kuhu sa ometi lähed? mõtles Mihkel. Poti Peetri oma nüüd on ilus küll — aga nagu ei taha. Kirsi Wiuu kõik nõnda sirge ja elaw — niisugusega oleks õige ilus kiriku jõita — aga jälle ei

taha. Ja nõnda on lugu igaüheda. Ikka on midagi wiga. Ema sunnib: wõta, wõta, n—o ütles, keda sa sel kombel wõtad?

Hans pühib taskurätikuga otsaesist. Punased nimetähed rästi nurgas kukuvad ta silma. Need on kasuõde õmmeldud. Kui ilusad! Nimetähede päält libisewad ta silmad linnaste pääle. Kui peenikesed, nagu siidist! Kasuõde koetud, Temal on hää wiks kasuõde — neiu kui tigane. Ema ütles juba paarist aastast saadik: Wõta niisugune naine nagu meie Beena on. Aga mine wõta! Ema ütles, aga mingi wõtku ise! Kolle Liisa, Pindsi Maati ja Alefõrre Anna — keegi ei ole niisugused, arwa keda tahad. Ja Hansul tuleb meelde, kuida nad kord Beenaga heinamaal oliwad. Beena niitis ees, Mihkel järele oma kaarega. Beena leidis mesilaste pesa ja andis ka temale mett — jah, kui weider see oli, kui ime-likult Beena seekord tema otsa waatas. Jah, Beenal on ilusad filmad. Puhtad ja suured! Ja üks kord, kui neil sõnnikuweo talgud oliwad ja Beena teiste tüdrukute seltsis talle wett oli wiskanud, nagu kombe, rabas ta naljatades Beena piha ümber finni — wõi jah, kuida Beena näost punasets läks ja wärisema hakkas; jooksis ära aida juurde

Koguni. Si tea, kuda see tal nüüd meelde tuli, ehk mis see oli, aga tema meelest oli, nagu sõidaks ta walge käest pimedale kätte; hobuse rajak ei jae ka seisma! Jah, tema lapsesõli on lõppemas, peab ta isegi tunnistama. Kui ta ka küll ema õpetuse pääle on naeratanud, tõsi ta ometi on. Ja kui armas oli talle mõniqi asi enne. Kuda nad Eeenega kaheksi karjas käiswad, peitmist mängiswad, kahe kase wahel kambri otsas kiikuswad, mille oksad ta ühte oli pannud. Kuda ta sinna keskele okstest pehme pesa tegi, Eeena pääle tõstis ja kiigutas. Nad mängiswad siin Hani-Peetrit, seda laulu rahwas laulis. Mihkel oli Hani-Peeter, Eeena Pudi-Hansu Kai. Mihkel kiigutas Eeenat ja laulis:

Äio, äio, kusju, kusju,
Äio kallis naesuke!

Mihklile tuli see nii clawalt ette, et ta praegu seda wiisi ümistas.

„Andres“! hüüdis ta siis forraga.

„Keda.“

„Ära ometi nii hulluste kihuta!“

„Kas tahad, et tee pääle magama jääme wõi. Sa laulad juba kiigulaulusi.“ —

„Kuule Mihkel.“

„Noh.“

„Ma ei tea — ei taha õieti mitte kuhugile minna.

Mihkel wahtis pärani silmil seltsilise otsa.

„Ara tee nalja!“

„Ei tea tõeste.“

„Miks sa siis minema hakkasid?“ pahasdas Andres, kes alles nüüd uskuma hakkas, et Mihkil sellega tõsi taga oli. Senini oli ta kõike naljaks pidanud.

„Miks sa siis minema hakkasid?“ lijas ta juurde

„Isa ema sundisivad.“

„Keda nad sulle soowisivad? Keda nemad tahavad?“

„Ei kedagi. Nemad ütlevad ainult Wõta naine!“

„Aga wõtma piad sa ikka ometi.“

„Üksford küll.“

„Miks siis mitte nüüd? päris Andres.

Mihkel wailis.

„Du sul mõni, keda sa wõtaks, aga keda wanemad ei taha? Wõi on see sinust kõrgem ja ei tule sulle?“

„Ei tea kedagi.“

„Kärwaku sind! Siis ma sinust küll aru ei saa.“

„Ma ei saa isegi enesest aru“, wastas Mihkel tumedalt.

„See on, sul ikka on mõni, kes sulle armas on?“

Mihkel wakis, ütles aga wiimaks wiimatahes: „Jah, on küll.“

„Lähme siis sinna“, arutas Andres edasi, „siis saame tõbele kobe abi.“

„Kuhu?“

„Sinna kotsja, kus su tahetaw on.“

„Sie enese kodu“? küsis Mihkel hirmuga.

Andres tegi suured filmad.

„Jah, Leenat ma mõtlen küll“, hakkas Mihkel arglikult kõnelema. „Mina ei tea, kust see tuleb, aga praegu leian ma, et ta mulle nõnda armas on, et ma kudagi ei saa naist wõtta.“

„Eks Leena ole mõislik tütarlaps“, ütles Andres. Iseenesele mõtles ta aga weel taja juurde: Aga waene laps!

Mihkil jooksis nagu see üle ihu — Andrese suust oli tal sedagi kiitust wäga magus kuulda. Ja ta kõneles mõnda juhtumist Leenast ja iseenesest kuda süda teda sel filmapilgul sundis ja kõige lõpp oli ikka: Leena on Mihklile wäga armas, Mihkil ei lähe Leena meelest ära.

„Eks wõta ta siis ära“, arwas Andres.

Mihkil tuli see nii häkitselt ja oli nii hää, et ta selle sõna pääle oleks hõisanud,

aga ta ei tahtnud seda teisele kobe nii selgeste näidata.

„Aga ehk sa oled ära tehtud?“

Mihkel ütles seda jellel häälel, nagu see ütleb, kellel midagi meelde tuleb, mida ta isegi selgeste ei usu, aga uskumata ka ei saa jätta.

Mihkel wahtis Andrese otsa.

„Tajah, seda on olemas“, seletas see, „mina kõnele, kuida üksford minul oli: Sa mäletad küll seda tüdrukut, kes aasta kaheksa eest Bõidla peres teenijaks tüdrukus oli, suurte sõstra silmadega, ruuge, kaber-juustega. Maali nimi. Sina olid siis weel muidugi poisikese lorots, aga mina olin ju täis noor poiss ja tüdrukud — wai, oleks aga kätte saanud. Noh, mina ajasin Maaliga tihti päälegi juttu kui Bõidla Madist waatama läksin, kes sel ajal weel poiss oli. Maali oskas ilusaste juttu ajada — kui leofe. Ta hääl oli õige ilus, kui naeris, siis muudgu lõgises. Ja Maali naeris tihti. Ja kõik ta wiis ja olemine oli igapidi ilus — kas wähe ilusad ikka ta hambad oliwad kui ta naerule löi, nagu tallekesed karjamaal. Kõigiti tark tubli inimene, muudgu aga need nõia songud oliwad ta sees, nagu pärast

paraku ära nägin. Ühel pühapäewa õhtu-
 poolel kui ma jälle Wöidlale läksin, oli
 Madis kodunt ära. Muud ei olnud nende
 rahwast kodus kui Maali. Meie hakkasime
 kõnelema, ühest ja teisest, poistest ja tüd-
 rukutest. Maali oli sel korral õige jutukas,
 naeris ühtelugu ja oleks häämeele pärast
 ei tea mis ära teinud. Nii rõõmsate filmadega
 ja fergejalgist ei olnud ma teda weel
 millalgi näinud. Kui me tükk aega olime
 naljatanud, lasks wöttis Maali firstukapist
 kaks õuna, hammustas ise teise küllest,
 teise andis minule. Wõi mina seekord
 teadsin mis õun see oli. Ma sõin selle
 ilusa õuna ära ja kui weel natuke aega
 olime kõnelnud, läksin ma ära koju.

Õhtul ei tule minul uni. Ei tule uni,
 kas tee mis tahad. Kardan et haigeks
 jäen, aga ei järe ka. Aga ei rahu kuskil,
 ei mõista, mis ära teha ehk olla. Teine
 päew ei ole asi parem ühtegi. Söögil
 polnud õiget maitset ega joogil; meel ühte-
 lugu rahutu ja mõtlen — mõtlen alati
 Maali pääle, Maali sõstrafilmade, Maali
 kähérate juuste ja Maali naeratuste pääle.
 Alati nagu tahaks Wöidlale minna Maalit
 vaatama; filmad seisawadgi alati säälpool,

kus Maali elab. Ja Maali on mu meelest
 korraga nii armas, et ei mõista ära ütelda
 kuda. Ei jõua enam mina säääl ära käia.
 Sga pühapäew istungi ma Maali kõrwal
 ja nädalad on nii pikad, et sure kas ära.
 Ma jäin näost otsa, meel oli alati nuffer.
 Wiimati kurtsin kadunud Mõldri-Kaarlile
 oma lugu. Ma olin weskel ja Kaarel
 hakkas pärima, miks ma näost nii ära
 olen lõpenud. Kaarel teadis nii mõndagi
 häda aidata, sellepärast ütlesin talle, et
 nõnda ja nõnda on. Tema kadunud wõttis
 piibu suust ja ütles: Sina oled äratehtud.
 Ütle kolm korda: juudasitt, juudasitt, juu-
 dasitt ja sülitä iga korra wahel kolm korda,
 siis kaob ära, nõnda et mitte kedagi wiga
 ei ole.

Nõnda õpetas tema kadunud. Mina
 tegin nõnda kuda tema õpetas. Siis läksin
 weel lähemal pühal Wõidlale, haugutasin
 kõikide kuuldes Maali läbi, et ta mind
 julges ära teha. „Ära ja mõtle“, ütlesin
 ma, „et ja oma nõiafunkstiga mind ära
 jõuad wõrgutada; ma sind ikka ei wõta!“
 Sest saadik ei meelitanud Maali mind
 enam kordagi — näe kuda aitas! — waid
 läks sääält teenistusestgi ära. Minul oli
 küll esiotsa eneselgi süda haige — nõiutud

õuna wõim ei olnud weel täiesti kadunud — aga näed, abi sain ma sellest. Nüüd, kahetsa aasta pärast tuleb mulle Maali weel korra meelde: oli üks ilus wiks inimene igapidi, aga waata misfugused nõiakongud tal sees oliwad. Ja nüüd olen ma kolm-kümmend aastad wana ja ifka weel pois, lõpetas Andres õhates.

Mihkel ei wästanud midagi. Uskus ta, mis talle kõneldi, ehk mitte, aga iga Andrese sõna torkas kui teraw õhak ta südame külge. Praegu arusaadud õnnetundmus ta rinnus sai walusa hoobi — Leena oli nõia tütar.

4.

Nõia tütar.

„Nõia tütar“? Raske õhkamine tuli Leena rinnust. Jah, ta oli nõia tütar. Ehk küll kodus sellest uial ei räägitud, ka wäljas talle seda keegi weel polnud ütelda julgenud — ta oli siiski nõia tütar. Üksi oma mõistliste kombete, lahke awalise meele ja auusa elu läbi oli ta ennast senini selle sõna kuulmise eest kaitsenud, sest temast peeti lugu. Tema oli tark ja mõistlik

noor tütarlaps. Tema õpetas teistele enese wanustele neidudele peenemaid näputöösi ja kus ta pidule ehk pilgari õhtule tuli, tegi ta mis teisedki, aga ial ei leitud tema kombes kuski unustamist, sõnas puudumist ehk seda, mis noorele tütarlapsele pilgates järele oleks wõidud ütelda. Noored mehed pididwad temast lugu pidama, ta oma seltsilised tütarlapsed temast lugu pidama, teda auustama.

Ja siiski oli ta nõia tütar!

Ta kandis pääd püsti kus seda tarwis arwas, andis terawad wastused, kui leidis, et see ära oli teenitud, wõttis tansule kutsuja üksi siis wastu, kui sellel baiase pärast mitte kübar teise kõrwa pääl ei olnud ega tubaka junn suus.

Anti seda talle andeks? Ei. Et tema nii tagasioidlikult elas, sellega tahta ta enam olla, kui nemad, need rikkaste peremeeste tütreid. Et temaga noored mehed tegemist tegiwad ja teinekord koguni peretütred istuma jättes temaga tantsima läksiwad, seda ei wõinud nad temale, nõia tütrele, mitte andeks anda.

Nad pistsiwad pääd kofku ja rääkisiwad temast — kellest siis muust pididwad nad rääkima? Üks teadis ütelda, et ta ei kuul-

mat madalast, teine, ei nägewat selgoste, kolmas teadis weel pahemat, mõnda naiste wiga — tüdrukute jutt ja asi! Wiimaks uskusiwad kõnelejad isegi, et see tõsi olla, kui nad asja ju teise ehk kolmanda käest tagasi kuulsiwad. Mõni ehk mõtles ka saäl juures korraks, et see liigimise laimamine on, aga siis tuli tal jälle meelde, et wai ta ilma asjata seda tegi. Teena oli nõnda uhke kui hirmus, ei hoidnud nende seltsi, oli suureline, et temast lugu peeti ja ei pannud neid tähelegi — ega nad siis ilma asjata kõnelejad. Ja üks asi oli ikka pääasi, nõiatütari ei tohtinud enam olla kui nemad.

See nõiatütari oli waene laps. Melja aastaselt kaotas ta surma läbi ema ja pea pärast seda ka isa. Isa oli wanal põlwele abieluusse heitnud. Ta ema, ka waene laps, peres ja mõisa wäljal kõikide torgata ja tõugata, läks haigele wanakesele ometi, kui ta ka nõid oli. Ja nõid ta oli, seda ei salgnaud ta ka ise, inimesed weel wähem. Hammaste wahel pani ta warastatud asja tagasi tooma, kui ta „tegi,“ hobuse jalad, keha wenitamised, uusi hammustamised ja kõik niisugused asjad arstis ta. Ja ikka sõnadega, see on tegemisega.

Rohi oli muidugi esimene asi anda, aga inimesed uskusiwad rohkem sõnade kui rohu wõimu ja tema siis andis sõnu ka. Mis eest ta siis nõid oli?

Üteldi, et ta rikas olnud. Mine tea. Majakene tal oli, aiakene ka, olgu ka, et mõlemad renditud. Kui talle tütar sündis, jooksiwad wanakese silmad rõõmuwett — põlatud nõial oli nüüd ometi üks olemine, kes tema oma liha, tema oma armastus oli ja kellelt ta jedasama wastu lootsi. Mis ja teed. Ta oli enne ka nõukam olnud, taluperemees siit kaugel, aga säääl laastes tuli ta waranduse ja kerjaja, kes hääl päewil fõrd looma arsti korteris pidanud, oli mõndagi õppinud. Weolasse tulles oli ta rentherra hobuse ja kohtumehe jala terweks teinud — sellest tuli kõla, ta olla tark. Ja kui ta juurest abi tuldi otsima, taheti ka sõnu ja kui ilma sõnadeta abi ei ustud, täitis ta soowi. Nii leidis ta ülespidamist, wiimaks pääwarju.

Weel praegu teati sellest kõnelda, kuda ta oma tütrekest armastanud. Siegi külasse tulles olnud tal weike patjalg kae kõrwal — tal ei olnud ju enam ema, kelle hooleks ta oleks jäänud. Ja kui ta weel oma wana wiuli wõttis ja weikesele ette män-

gis, Wiruwaltsi löi, kuni weike rõõmu pärast kiskama hakkas . . . siis tõmbas ta tütrekese mostu rindu ja nuttis.

Ja jääl aiakeses, otse mõisa salu all mäe rinnakul oli weikesel hää tema kää otjas — oh kui hää! „Isa, hobe, hobe!“ näitas ta kääkesega, kui saksad alt teed mööda sõitsiwad. Wanake laskis siis luuwalust hoolimata nelja kääpakile ja kui tütar „hobuse“ selga ronis ja weikesed kääkesed ta kaela ümber pani, tantsis isa: Upadi, upadi!

Kui nüüd ka tema ära oli surnud, ei olnud waejel lapsel ühtegi tuge enam. Mia peremees ja perenaene, kellel rohkem lapsi ei olnud kui üks ainus poeg, wõtsiwad weikese tütarlapse endale kaswandikuks. Osalt sellepärast, et ta ema perenaisele kaugele sugulane, osalt, et laps nii ime armas terane laps oli, osalt — et tal hõbe taaldritega suff oli.

„Mäe ikka kui priske nagu õun,“ ütles perenaine tihti peremehele, sirguwa tütarlapse pääle näidates ja see wastas: „Noh, leiwa kannika otjas kaswab, miks ei wõi priske olla.“ Seda rääkisiwad mõlemad, et iseeneke kiitusega enesele ka natukene hääd meelt teha.

"Sest saab pojanaine," ütles perenaine ja ohkas.

See ohkamine ütles: Nõia tütar!

Ja mis ikka nõid see nõid, mõtles mõnigi tütreema külas kui õpetaja ühel kewadel kooli katsumas käies Leenale hõbe haakidega lauluraamatu kingis. Tema laps ostas niisama, aga waat — nõia tütar ostab südameid ära teha.

"Mõi kes on näinud, et lastütrelle saapad ostetakse, aga oma ainus poeg pastlatega koolis käib, rädistas Märälärä Leenu, kes seda enne on näinud?"

Sukast, millel rublatükid sees, Leenu muidugi ei teadnud.

Õde ja wend ise ei waadanud selle pääle, kellel saapad ehk kellel kingad oliwad. Ei olnud aegagi. Kui mäng siis mäng, kui kakelus, siis kakelus. Kas Leena seda wõis jätta, et Mihkel tema titad kirstu alt aidast üles oisis — oh seda nina küll! — ja nad ojasse wiis. Ja kuda weel! Ta jättis nad kõige ilma nähtawale ja läks kõneles ise teiste Jaanile: Need on meie Leena titad! Taewas, kuda siis kõik külapoisikesed naersiwad ja titasi, jalad ülespidi, käes wäntsutasiwad! Selle eest löi

Veena Mihkli puuhobusel ühe jala maha ja laskis teda nõnda longata.

Siiis oli waja tapelda, kui muidu läbi ei saanud.

Aga kõik see lõppes juba enne Veena leeri minekut. Veena ei löönud enam lehe pilli, nagu poisikesed, ei lastnud Mihklit ennast enam kigutada — ei enam! Kasuema ütles Veenast wähest „imelik“ ja mõnikord koguni jöögilaul: „Ära ole edew!“

Siiis toetas Veena wähest kopli aia pääl, kuhu ta wärsikaid käis jootmas, toetas ja jäi waatama. Mõtles kas palju ehk ei mõelnud mitte midagi, wähtis nii kaua ja nii imelikult õhtu widewikku, kuni teda õuest pidi ära hüütama. Mõnikord tuliwad tal filmad wett täis; ei tea, mikspärast. . .

Wiimaks teadis ta, see oli kaua aja pärast — sõniku weo ajal. Ta läks Mihkile wett wiskama. Mihkel wöttis ta piha ümbert finni — Veenal hakkas palaw. Ta jooksis aita. Kudas ta Mihklit sel filmapilgul wihkas. . . ta oleks ta maha löönud!

Seft saadik oli Veena jälle endine. Ei olnud enam asja ütelda „imelik, ega „edew“ enam. Kõik läks nõnda edasi, nagu ühes taluperes talu kasulapsel peab minema.

Nõnda ütelda, kõht täis ja riie seljas.

Kui nüüd tänawu sügisel ju Mihkli naise-
wõtmisest kõneldi, torkas igakord nagu ohat
Eena südamesse, ja kui ju kosjawiinad
kodu toodi, oli Eena mõnel filmapilgul
näost kahwatu.

Wihapäraast, et mis see temasse korda läks.

Ta ei tahtnud seda enesele tunnistada,
et see temasse puutus ja fiiski ei saanud
ta sellest mõttest mitte lahti. Päew päe-
walt pakitses ta süda rohkem — ei olnud
see wiha üksi, see oli ka walu, ära ütles-
mata teraw walu, mis Mihkel temale tegi.

Ta ometi ei teinud Mihkel temale mitte
midagi, otjustas ta teisel filmapilgul.
Mitte põrmugi ei teinud talle Mihkel wiga,
kõik see õnnetu asi tuli sellest, et Mihkel
temasse puutus.

Ta kuida puutus ta temasse? Ta leidis,
et see — et tal nii ütlemata haledus pääle
tuli selle mõtte juures, et Mihkel kosja
läheb. Kõik, kõik tuli siis Eena meelde:
kuida nad Mihkliga kiikusiwad, kui lahke
Mihkel temale mõnikord olnud ja — kui
kena mehine mees Mihkel ise oli.

Ta wiimane mõte oli see kõige terawam
ohat, kui kahju tundmus sinna juurde tuli.

Kui nüüd Mikkel ennast kosjariidesse seadis, wärises Leena jalg woki tallamise laua pääl ja ta katsus uskuda, et Mikkli kosjaskäif sugugi temasse ei puutu, et tal libedaste waja on kedrata. Ja wärisedes katsus ta oma kohut täita ja ennast salata et teised midagi ei märkaks. Teised aga ei mõelnudgi, et teda sellel filmapilgul kambris oli. Alles siis, kui ta ütles, nagu ikka üteldakse, et „mine werista ühe kōrw ära,“ mis nii palju tähendab kui: märgi ära! nagu perenaised märgi pärast lamba kōrwad ära märgivad, siis kuuldi ka, et tema toas on. Ka see tähelepanemata jätmine oli talle libe.

Aga mis teistel siis temast oligi? Just see oli kõige libedam. Kui nad teaks, mis ta süda praegu sees teeb? On nemad ka niisugust walu tunnud? Kas ei ole see walu wäärt, et teised temast natukenegi lugu peaks! Oh kui üks kaastundlik nägu nüüd ta otja waataks! Aga nad on nii tuimad ja kõige haledam on see, et ka Mikkel teiste sugune on — täna ei näegi ta enam teda.

Ja nüüd weel see unenägu, mis teda kohutas . . .

Ta nuttis ärkades.

Sel ajal flöbataš ufse lint ja käimist oli kuulda. Mihkel ja Andres tulivad tagasi.

Ema, kes erewil woodis oli oodanud, ajas wälja ja tõmbas tule üles. Ta oli kõik selle aja oodanud, küll esite ülewel olnud ja lugenud, puid teinud ja ajawiiteks sõõnud, küll sukka kodunud, küll kapi ees pühapäewa riideid läbi waadanud — aga ikka ei läinud aeg kudagi edasi, ega tulnud kosilasi tagasi. Wiimaks oli ta woodi heitnud, aga uni ei tulnud. Nüüd ometi wiimaks oliwad kosilased tagasi ja ta wõis tuld lambi külge panna, et õnneliku, häbenewa poja nägu näha . . .

„Koo — oh!“

Waifus kui jurnuarias.

Jja, kes woodis sel kombel hingas, nagu oleks ta maganud, ise aga ülewel oli ja ineks pani, kuda kosilased nii ruttu tagasi jõudsiwad, pidas hinge kinni, kui see ema „noohh!“ milles kõik lootus ja uudishimu koos oli, kuuldus.

Aga piinlik waifus.

„Kuda te nii ruttu tagasi saite?“ ütles ema, kes armsamine küll kohe oleks küsinud kes ja kus, aga praegu pidi ta ometi seda ohwrit tooma.

Waihus. Teena süda peffis kui haambriga. Tema meeled oliwad weel enam pingul ku wane-matel. Oh kui — ?

„Kas te ei käinudgi kuskil?“ Seda küsis ema ainult sellepärast nii, et sel kombel tulejad sunnitud oleks kohe õiget wastust andma.

Andres kõhatas.

„Õdi, no wist teie ikka ei käinudki!“ küsis ema, kes isegi seda kartma hakkas. Teena süda ahwardas lõhki karata.

„Ei!“

See kõlas tumedalt Mihkli suust, kes ennast rantsatades tooli pääle laua juurde maha lasi.

Andres jättis Sumalaga ja läks ära.

„Taewas, mis sul wiga on?“ küsis ema. Sja ajas sängis istuli.

„Kas sa haigeks jäid?“ päris ema.

„Ei.“

„Läks saan katgi!“

„Ei.“

„Ei wõetud teid wastu?“

„Meie ei käinudki kuskil.“

„Miks?“

„Ma ei wõtagi naist.“

„Miks?“

„Ma — ma ei taha.“

Teena ei olnud Mihkli imeliste wastuste pärast mitte vähem hirmus, aga siiski pidi ta enesele tunnistama, et need teda rõõmustasivad.

5.

„Mis meie Mihkli wigaga on?“

Plus juuni kuu oli käes.

Kirsi talu on wiimane küla otsas, juba natukene külast väljas. Glumaja on siin rehetuast lahutud suurte pärnade all, mida ju praeguse peremehe isaisa istutanud. Toa akna all on kaunis suur wiljapuu aed, õuna ja kirsi puudega. Laudad, aidad ja muud hooned on nägused ehitused, seisawad ringis ümber õue, mis mäerinnakut ümber piirab ja hoonete tagant läheb kiriku tee mööda. Kõik hooned siin tunnistawad hoolikat jõukat peremeest.

Praegu on mehed väljal kündmas, naised aga kodus. Müüd enne heinategu on naiste päris kanga kudumise, riide walmise ja näputööde aeg. Heina ajast poole

sügiseni ei ole enam aega. Nüüd olgu aga näpud nobedad ja kirja ja plaanid käre pärast.

Elutoa tagumises kambris, mida sulased pilgates peretütre kambriks kutsuvad, istuvad waetu õunapuu aeda olewa akna all kaks neidu. Üks ajab käterätile kirjasi otša, teine õmbleb. Õmbleja on peretütar Wiuu, kitsa, weidi lahjapoolse näoga wäheldane naisterahwas. Aga nägu on kena ja ühiline keha, kõrge rind ja peenikesed pihad teewad temast keikmise ilu di se. Sõstra silmad waatawad õige lustiliselt. Teine on weidi patšelja sinisilmadega ja walfjas kollaste juukstega, mis praegu kahes pikas patšis mööda selga maha ripuvad. See on kohtumehe Kassi-Hansu tütar siitsamast lähidalt. Ta on oma näputöö kaosa wõtnud ja sõbrannale seltsiks siia tulnud.

Sõhwa ees on punakas-walget kirja õuekoer maas, see magab pää kätte pääl.

„Kas kingad ju kätte said!“ küsis esimene neid.

„Homme lõunal tuuakse ära.“

„Katsu katsu, et nad homme õhtuks walmis saawad. Ma käiksin sulast noori kaaki metsast tuua ja eeskambri ära ehitada, siis on lõbusam tantsida.“

„Kas Manni Kaarel ka peaks tulema?“
küsis Anna.

„Kuhu ta siis jääb — aa, seda sa ei tee asjakski — küsi parem, kas Pihelga Jaan tuleb.“

„Sind oma Jaaniga“ vastas Anna ja näris sassis läinud niiti.

„Ja ometi ei räägikski sa muust kui Jaanist,“ vastas Wiiu, „Jaani filmadest, Jaani ruugest habemest mida ta nõnda ilusaste piirata oskab. Mäletad, kui wiimati Raismikul tantsiti, kuda sa siis ta ümber olid — ja kui weel Hans seda waltsi mängis — kuda ta nüüd oligi — kas oskad weel seda:

tam, tam, tam, taah
mis nagu ujudes läheb ja siis —“ —
nii pöörab:

tai laadi, liidi lallallah,
traleriidi ruudi rallah“
trallitas Anna waele ja kiigutas oma keha kaele poole. „Ma olin ta wae ajal ära unustanud, aga ühel päewal õppisin aida taha ja nüüd lasen jälle nagu ratast.“

„See on kui sind Jaan keerutab.“

„Ja sind Mia Mihkel,“ sõnwas Anna. Wiiu otsis laadikust, nagu oleks talle uut nõela wõi ei tea mis waja.

„Doh, mine ifka!“

„Do, arwad sa, et ma aru ei ole saanud, kuda Mihkel sulle meele järele on. Kas ei olnud see minewal pühäl, et me kirikust tulles risttee pääle ootama jäime, et sa Mihklit tahtsid näha.“

„Ja sina oma Saani.“

„Muidugi, aga sina oma Mihklit enne. Ja kes see oli, kes Mihklile tubakafoti õmbles? Noh, ilus pois ta on, pea niisama ilus nagu Saangi. Pääle selle räägitakse —“

„Mis räägitakse? rahas Wiiu wahela.“

„Räägitakse, et Mihkel sulle kosja ehtiwat tulema. Ema ja isa annawad nõu —

Wiiu läks näost punaseks, siis oliwad mõlemad tüdrukud tükk aega wait.

Wiiul tuleb mõnikord ette, et ta niisugused asjad, millest ta kellegile ei mõtle kõnelda, teisel simapilgul — ei tea kuda — ära kõneleb. Kõhe ei saa kõnelemata jätta.

„Anna,“ algab ta, „sa tead muidugi, et Mihkel mulle — meele järele on. Ta on ilus pois, wanemad jõuufad, isa wallawanem — Mihkli wõtaksin ma küll wastu, kui ta kosja tuleks. Ja on üks ütlemata lahke ja häa mees. Suba foolis mõtelsin wahest Mihklit — mis sest salata, sina

tead isegi kõik. Tuba minewal talwel
 ootsin ma Mihklit kosilaseks, aga ei tea
 mis see on, Mihkel on wiimasel ajal nõnda
 iseäraline. Ta ei tule enam õhtuti teiste
 seltsi ehk kui tuleb, siis ei tantsi, ehk kui
 tantsib, siis on ta nõnda — weider. Kuule
 — ta pani pää Anna kõrwale ligemale
 — Andres kõnelenud meie sulasele, et ta
 Mihkliga talwel ju kosja sõitnudgi ja meile
 pidanud lulema, aga sääl keeranud ta hobuse
 ümber — ei tea miks. Kas mõni minuist
 õige halba on kõnelnud wõi mis. Mu süda
 walutab kohe — mine usu nüüd inimesi.”

„Ka minul tuleb see weider ette,“ mõt-
 les Anna.

Sel filmapilgul urises koer sohwa ees,
 largas üles ja ajas harjaksed püsti.

Geškojas oli kolinat kuulda, üks läks
 lahti ja Märälärä Leenu astus sisse.

„Tere, tere, tulin ka peretütart vaatama,“
 ütles ta ja kobis lähemale, „ennäh, kohtu-
 mehe tütar ka siin!”

Tüdrukud andsiwad Leenule tooli. „Kas
 peate ju homse õhtu tantsupio üle aru?
 Noored lapsed, eks tahä ikka tantsida. Aga
 mis ilusad puhtad toad teil ikka.”

Leenu nikutas pakutud istmele, wahtis
 ümber ja pani käed kokku. Tüdrukud tegi-
 wad oma tööd edasi.

„Wõe ikka wõe, kas teate, mis lugu Mihklika on?“

„Mis lugu?“ hüüdsiwad tüdrukud ühest suust ja tõstsiwad pääd üles.

„Oh sina imekene küll, mis kõik ilmas ära ei sünni. Kes oleks seda uskunud. Wõe ikka wõe.“

„Mis tal siis on?“ küsis Anna, „kas naist hakkab wõtma?“

„Jah, hakkab? Hähäh — hakkab. Kui ta saaks hakata.“

„Ütle ometi kord, mis talle siis on juhtunud?“ ütles Anna kannatamatalt, kuna Wiiu nagu tegemistgi ei teinud.

„Eks ta ole ära tehtud,“ paugutas Leenu.

„Kes tegi?“

„Noh, ikka Leena, kes muud. Ei saa enam kodunt kuhugi kosja minna — Leena on ta ära teinud.“

Anna ja Wiiu waatasiwad üksteise otsa.

„Kuda, ah Leena on ta ära teinud?“ küsis Anna.

„Jah Leena — nõia tütar ikka nõia tütar. Mihkel tahtnud talwel kosja minna, aga tulnud teelt tagasi, kõnelelenu Andressele, et ta Leenat tahtwat — et Leena ta juudasitaga ära teinud. Jah, oh sina imekene

seda ilma! Nüüd Mihklil ei enam asu kuskil, ei lähe töö ega puhkamine. Wõe ikka wõe. Ei saa enam kuskilt naist wõtta, Leena ei anna rahu. Tahtnud teine Leenat wõtta, aga isa ei luba. Isa lubaks ehk weel — kardawad inimeste juttu. Wõi inimestel aru pääs, mis kõnelewad. Oh sina imekene küll seda waest Mihklit. Perenaine ütleb ikka: „Mis meie Mihklil wiga on?“ ja jälle: „Imet, mis sel meie Mihklil ometi wiga on!“ Jah, mis wiga. Ära tehtud, wot mis wiga Perenaine ise teab küll mis wiga. „Leena mu tuike!“ ei ole nüüd enam tuike, waid hundiroog, aga kes käs- kis nõida majasse wõtta!“

Nõnda podras Leenu wahetpidamata edasi. Tüdrukud kuulasiwad pärani silmil. Mihkli weider olek oli neil nüüd mõistetaw — Mihkel pidi Leenat armastama, mis sääl weel muud wõis olla.

„Perenaine lubas pätsikese leiba, Wiiu. Ei tea kas on kodus?“

„Mine aita, ema on sääl,“ wastas Wiiu, häbipärast lõkendawal näol.

Leenu oli tüdrukutele kõik uudised ära toonud ja läks neid oma korda nüüd perenaisele arutama.

Tüdrukud jäiwad nii wait, et igauks
iseenese hingetõmbamist wõis kuulda.

„On sul Mihklil kahju?“ küsis Anna
tüti aja pärast.

„Mihklil?“ küsis Wiiu kõige suurema
imestusega.

„Mihklil?“ Mõni pois see
Mihkel. Suu kõwer, käib kui wana tatar-
jalg, waene kui kirikurott. Hähäh, nii-
suguse pääle ma ei waatagi.

„Ega ta ei ole küll suur asi.“

„Mitte tenga wäärt.“

„Leenale üsna paras.“

„Paar kui loodud.“

„Üks kõwera suuga.“

„Teine sassis juustega.“

„Üks nõid —“

„Teine kirikuwarga poeg.“

„Ja wananaene —“

„Tulehark.“

„Kõneleb läbi nina.“

Mis imet ometi sel meie Mihklil on?
Tihistas Wiiu läbi nina. Et häält pare-
mine järele teha, hoidis ta näpuga nina-
sõõret kinni.

Anna naeris et ümber weeretas.

„Ütle weel!“

„Mis imet ometi sel meie Mihklil wiga
on?“ tegi Wiiu uuesti.

Mõlemil oliwad pisarad filmis kange naeru pära. Mihkli ema kõneles ka tõesti sest saadik läbi nina kui ta kord redeli päält maha kukkus ja otsaesise katgi löi.

„Ütle ikka Leenat, wõi niisugune mõte!“
sõnas wiimaks Anna.

„Mõial nõia kongud.“

„Ja inetu nõid.“

„Silmad kui fusil.“

„Imet ometi, et need poisid ta ümber keewad. Mina ei tea, mis nad leiawad?“

„Tühja, kes teda siis nii tähele paneb. Demaga tantsitakse üksi siis, kui meie süda-
meid tahetakse täita.“

„Aga ka kooli Kristjan peab temast lugu,“ arwas Anna.

„Wist on ta selle ka ära nõidunud,“
wastas Wiuu südame täiega.

Nüüd alles hakkasiwad nad üksteise wõidu Leenat tõmbama.

„Oleks ise seda olema, mis näitab. Minew aasta käis Kelgu Tuhaniaga puhmas.“

„See on õige küll, et ta seda teeb, minew pühagi läksiwad Tuhaniaga koplifst warikusse ja waatasiwad ise mõlemad tagasi,“
lõikas Wiuu.

„Ah sina nägid.“

„Ei — näinud. Sina nägid?“

„Ei näinud ka.“

„Aga ta wõis küll puhmas Juhaniaga läia.“

„Ja wõis ka warikuse minna.“

„Wõimata see ei ole.“

„Ei sugugi.“

Wiimaks uskusiwad mõlemad isegi seda, mis nad kõnelesiwad.

„Kuule!“ ütles Anna tüki aja pärast.

„Noh.“

„Kas me seda jätame?“

„Mitte sugugi.“

„Teeme nii, et ta mitte enam jalga kuhugi teiste jekka ei saa tõsta.“ Seda ütles Anna.

Kui Wiuu wakis, seletas Anna edasi.

„Homme õhtu on ta ka muidugi siin, Mihkel muidugi ka. Teeme riidu ja kui ta jälle kõrgistama hakkab nagu oleks tema see ainuke ingel maa pääl, siis ütleme: Uhujuu, nõia tütar, kuda ja Mihkli ära tegid!“

„Di seda teeme.“ Seda teeme nimelt. Kuda me enestega ometi nii kaua sedawiisi mängida oleme lasknud, sellest ma ei wõi kudagi aru saada.“

Nad rääkisiwad weel ühte ja teist, kuda seda kõike tuleks toimetada, jõiwad meele kindlustuseks kōwa kalja ja lahkusiwad selle kindla töötusega, et sõna pidada.

6.

Hakkab mõjuma.

Leena tõmbas sauna taga koplis kangaid muru päale laiali.

Õhtu päike säras selges taewas, palawus oli lõpnud. Igal pool ilu, mahedus, lõbu, lahkus. Külaalused madalad heinamaad oma põesastega ja üksikute suurte puudega on nagu pidupäewa ehtes; ei lase filma päält ära pöördagi, kui waatama jäed. Selle taga on suur mets kui fini müür weel ilusam ja helgib õhtu päikese kiirtest. Koplid, aiad, tänamad, aedade ääred kõigil ilu ja lõbuga täidetud. Linnufesed siristawad wõidu all wõsas, kirjjud liblikad hõljumad lillest lille — elu, wärske waba elu igal pool.

Leena pietis kangad konksudega maa külge finni, et tuul neid tükki ei wiskaks, nüüd tõusis ta üles ja üks waluus õhtamine tuli ta rinnast. Otsata tibe tundmus näris teda. Ta wiskaks ta enesest; ta wiskaks iseennast ei tea kuhugi, aga ei saa kuhugi minna, ei saa kuitagilt abi. Ei tal ole kuski rahu. Mine kangast kuduma, ei tõuse käed; mine kedrama, on

jalad jõuetumad; mine koplisse ehk haljale karjamaale, sääl tahaks süda lõhki minna. Bahest nagu jäeks üle, aga siis tuleb weel suurem libeduse hoog tagasi. Kõik ta filmis on tume, nagu ta enese nagu — rõhmine südame pääl, nüüd, igapäew, alati..

Mis peab ta kõik kannatama? Sellest ei ole weel küll, et ta Mihklit oma mõttest mitte eemale ei saa tõrjuda; et ta igal tunnil tema pääle peab mõtlema. Ja ometi teab ta, et see mõte asjata on — ja oh kui walus see on, et seda kõike üksi peab teadma ja kellegile awaldata ei wõi. Sellest ei ole weel küll! Talwest jaadik kannatab ta kahetorselt. Keegi ei ütle talle midagi, ei kasuema ega kasuisa, aga nad waatawad tema pääle tumedalt, nagu midagi warju on nende filmades. . . Mõnikord püütakse lahke olla, aga siis näeb Leena, et see tema pärast on — kõik on tagasihoidlik, tume, warjaw. . . Kui palju kannatab ta selle all, kuida ootab ta üht troostisõna, aga seda sõna ei ütle talle keegi. — Kui wanemad kahetsefi kõnelewad ja tema nende juurde juhtub tulema, lähewad nende näod teiseks ja ta saab aru, et nad teist juttu käpile wõtawad. Misk-pärast teewad nad tema eest nõnda? On

see kartus, on see põlgamine, on mõlemad? Mis on ta neile, mis on ta kellegile teinud, et inimesed temast eemale hoidwad!

Miks peab ta kannatama? küsib ta iseeneselt.

Ja Mihkel? O, see on weel see kõige walusam. Ta hoiab oma kasuõdest imelikul kombel eemale ja siiski — siiski! Arusammata on ta olek. Ta waatab nii imelikult, eh nii imelikult. Mõnikord töö juures jieb ta mõttesse, waatab tema pääle — te peab wärisema selle pilgu ees. Sälle kord on ta niisugune, nagu tahaks need siimad talle midagi ütelda ja nagu oleks nendes sügaw kaastundmus . . . siis korraga lähewad nad teiseks ja ehmatawad uueste teda. Kord tahaks nad talle ütelda: äinetu laps! kord on nendes midagi, mis lüüab: tagane!

Mihkel puutub temasse, seda ei saa ta salata, nii wäga, kui ta seda tahaks. Ka seda ei saa ta salata, et ta teda täie hingega armastab. Miks ei läinud Mihkel kosja? Miks on kasuwanemad sestsaadik tema wastu muutnud. Keelis tema teda kosja minemast? Ei! Tahab tema Mihklit enesele. Jah. Aga wõtab ta teda wastu? Mitte ial mitte. Nii palju on tal käes,

et tema wanemate pahameele ja tufatuju põhjus on. Ja see on torfaw. Sellepärast ei wõta ta Mihklit ial wastu, kui ka Mihkel teda kord peaks nõudma. Ainult ühte tahaks ta teada — mis Mihkel temast mõtleb. Et Mihkel teda natukenegi armastaks — seda tahaks ta küll, aga wastu wõtta teda ei wõiks ta mitte. Alguses, Alguses mõtles ta küll, kui esimene umbusalduse wari tema hinge heitis: Miks ma kannatan? Seda peab Mihkel kord minule iseenesega tasuma. Siis wõis ta wel asja naljakast küljest waadata. Aga kui kahtlus ju oma terawa okka ta südamesse pistis, ärkas talutütre iseeneje tundmus ja ta ütles: ei, tuhat korda ei!

Ja need mõtted lendasiwad ka nüüd läbi Leena pää kui ta kangaste juurde alla koplisse wafikaid läks kodu ajami. Do, kuhu nad siis pidimad jääma? Nad saatsiwad teda ju iga sammuga pääl.

Sel ajal istus ema piimakambri lähel ja lõi wõid. Enne oli wõitegemine ikka Leena asi, aga kewadest saadik toimetaks seda perenaene ise. „See on nagu enam wanainimese töö,“ ütles ta Leenale.

„Jaa, kes praegu mõisast tuli, kus ta toa abjule kiwa käis küsimas, kiskus hobust

lahti. Hobune ei olnud enne kärstituma ümber käimisega harjunud, ta kargas kõrwale ja tahtis käest lahti tõmmata. Pere-mees, selle labi ärritatud, hakkas loomale pähe peksuma, mis muidu mitte tema wiis ei olnud.

"Ära löö hobusele pähe!" hõikas ema foja läwelt.

"See ei ole naiste asi," wastas isa, ja nüüd lõi ta weel rohkem, et keelati. Siis tõi ta hobusenõuud kotta, mis piimastambri ees oli.

Uus pahandus.

"Kes pärgel need wanad töönduud jälle siia wisanud — kes piitsa siit ära wõtnud? Mis see on, et kedagi sinna ei jäeta, kuhu mina panen! Mis sugune Suuda mood! Kus Mihkel on?"

"Künnab ülewel wäljal," wastas ema.

"Ja mina kästsin alla wäljale minna! Küüd keeratakse kõik wastuokja, nagu oleks põrgu lahti. Tema läheb üles wäljale — niisugune — niisugune —"

Rõha tuli pääle ja ei lastnud enam muud ütelda.

"Ära ütle nõnda halwasti oma enese pojast. See on ju üks kõik, kumb wäli enne ära küntakse, kas alumine wõi ülemine. Mis sul täna on?"

„Mis on siin, mis on jääl. Pärjel, mis siin kõigil igapäew on. Keegi ei tee enam seda, mis käsid, üks ei saa ühest, teine teisest aru.“

Wiimsed sõnad ütles ta ju tasamine. Sieti, mõtles ta, wõiswad need wanad nõuud ka siin warjus olla. Oli ka üks kõi, kas Mihkel ülemist wälja kündis wõi alumist. Meel oli natuke lahkem ja sellepärast oli wiimati kõi nõnda kõige parem kuda just oli ja ta küsis õige mõistlikul kombel süia.

Perenaine pani talle wõipiima ja wõid lauale, lükkas piimakambri ukse finni ja tuli ise, kui peremees sööma hakkas, sinna.

„Kuule Madis, mul on sulle midagi ütelda“, algas ta.

See ei olnudgi nii ferge ütelda — kui mitu korda oli ta ju nõnda algada tahtnud, aga ikka ei olnud ta saanud. „See on Mihkli pärast,“ lisas ta juurde.

„Mis on Mihkliiga?“

„Noh, ja näed ise, et kõi enam korras ei ole nagu peaks olema. Miks jättis Mihkel naisewõtmise katgi ja miks on ta nõnda imeline nüüd?“ Ta ise pani ta wõikausi lauale ja läks waatama aknasse, kas wast Teena ligidal ei ole.

"Tälle wana laul — kas mina tean?"

"Jah, aga meie peame niisuguse loole lord lõpetust tegema. Meie peafime Teena majast ära saatma."

"Kes teab, kas ta süüdlane on, nagu sina arwad?"

"Muidugi on. Kas mul wanal inimisel siis filmi ei ole?"

"Aga kas see siis mõne õnnetus on — olid ise korra üsna selle nõus," ütles peremees proowiks.

"See oli enne!"

"Miks siis mitte ka nüüd?"

"Sellepärast, et Teena Mihkli ära on teinud."

Ta perenaene ohkas.

"Tühja, naiste lori."

"Kas siis sina enam ei usu?"

Kes seda võib uskuda? Kes võib kedagi ära teha. Waata ometi, mis tubli inimene Teena on. Sa ise kiitsid teda enne alati.

"Ta oskas nõnda teha."

Teena otsekoheses olemises ei ole mina ilmas walskust näinud. Mina ei olegi weel üht noort tütarlast näinud, kes nii tubli ja mõistlik oleks."

Ta peremees kiitis weel paljugi Teena häist omadustest.

Perenaine kõngutas pääd. „Kõik ära-
tegemine!“ Ta ohkas ise ja nimelt selle-
pärast, et ka tema ennast niisama oli petta
ja elsitada lastnud — ja nüüd weelgi
mõnel filmapilgul laskis ta ennast ära
teha, kartis ta.

„Peremees, kellel meelde tuli, kui peh-
melt ja õrnalt kord Leena haiguse ajal
teda talitas, ütles kaastundlikumalt.

„Vaata ometi, kui armsad ja auusad
filmad tal on.“

„Ta oskab aga nõndawiisi teha.“

„Mul on hale meel tema pärast, kui
me teda wõeraste juurde saadame.“

„Ta oskab seda haledust sulle teha.“

„Ei ma seda küll usu.“

„Siis oled ka ise ära tehtud.“

Peremees oleks selle wastuse pääle
naernud, aga naer ei tahtnud tulla.
Dieti ütelda, tal oli majapidamisega isegi
küllalt muret, mure laste pärast tuli nüüd
weel sinna juurde. Üks oli oma lihane
poeg, teine armas kasutütär — enne armas,
ja temale weel praegugi. Ta nüüd —
majast ära saata? Kuda sa saadad.“
Kuda sa hakkad seda talle kõnelema:
mine ära! Nõidust ta ometi uskuda ei
tahtnud — ei, ei mitte sugugi — hoidgu

felle eest! Aga need keeled, need keeled! Need kurjad kihwtised keeled! Kord oliwad nad ju emaga mõlemad selles mõttes Leenaft enese pojale minijat saada, aga sääl oli ema talle wiimaks kõrwa fisse ütelnud: „Ara ikka hakka Mihklile nõu andma, inimesed hakkawad kõnelema: Wõtab kohe nõia tütre!“ See oli teda küll ära hirmutanud. Et keegi tema last ehk kasu- last laimama wõis hakata — see ajas talle kanaanaha ihu pääle.

Ta siis — ega see ta ikka kõif wale ei wõi olla, mis rahwas kunsimeestest ja nõidadest kõneleb. Aga — oh ei, ta ei usu seda — ei, Jumala pärast mitte sugugi, mitte põrmugi!

„Leena waene saab küll palju kannata- tada, ütles ta, „ta on wiimsel ajal nii kahwatanud, ta silma ääred rihti punased — waene laps!“

„Aga miks ta siis sõnagi ei lausu ega kellegile kaeba,“ arwas perenaine selle kohta.

„Ütle, kuida ta kaebab? Kuida ta seda julgeb kõnelema hakata. Ka ei tea ta sugugi selgeste, mis meie temast mõtleme, — mis sina mõtled,“ lissas peremees paran- dades juurde.

„Nga aimata wõib ta küll.“
 „Poljugi, mis aimatakse. Kas sellest
 kõhe kõnelda ehk seda seletada saadakse,
 mis aimatakse.“

„Kas sa siis ikka teda prjale soowid.“

„Seda mitte.“

„Siis saadame ta teisi paika teenistusesse.“

„Seda ka mitte.“

Seda ütles peremees koguni kindlalt
 ja lohkus isegi, et saatmist temalt nõuti.

„Kuda siis saab?“ küsis perenaine, kes
 peremehe rahulifema meele läbi ise ka nagu
 rahulifemaks jäi

„Ehk Sumal aitab nõndasama läbi.
 Ütle ometi ise, kui me ta selle rumala lori
 pärast — hm, eks ta ole ikka lori muud
 midagi — selle rumala lori pärast ära
 saadame, mis ütlewad siis muud inimesed
 temast? On tema süüdlane selle juures,
 et ta isa nõid oli? Ei ma seda küll ei
 tee, et temale niisugust juttu hakkak kõnelema.“

Selle pääle wiskas isa pikali woodisse.

Ema määris wõid leiwa pääle ja läks
 seda wäljale Mihklile wiima.

Mihkel oli üleni märg. Tugew loom
 oli üleni walges wahtus; ettepanekust seni
 ajani ei olnud Mihkel weel seisatanud, ehk
 küll päike warsti weerul oli. Da sundis

hobust taga ja waotas adra sügawale maa fiske. Ta ei pannud enne ema täbele kui see teda hüüdis ja kui ta seisma jäi ja leiba wastu wöttis wärisefiwad ta tugewad käewarred.

„Sa tapad ennast sel kombel ära tööga.“

Seda üteldes waatas ema küsides poja pääle — see waatamine küsis teist asja kui sõnad.

„Ah!“ tegi Mihkel.

„Kõwa maa kui raud. Ah, tahtsin küsida, kas te linaseemnele ju lihandust olete saanud?“

„Tead ju ometi, et Kirsi peremees lubas anda.“

Waat, sinna just ema juttu tahtis wiia.

„Eh! jäeb külw kauaks. Mõned juba lõpetawad täna linategemist.“

„Eks ma homme õhtu ütle, et sulasega seemned ära saadawad.“

„Kas sina ka siis homme nende tant-
sule lähed?“

„Mõtlen minna.“

„Wõi mis siis. Eks Kirsi Wiiru ole tubli kena tüdruk.“

„Ah!“

„Selle ahga lõppes jutt ema ja poja wahel. Ema ei teadnud enam kustgi otsast pääle hakkata.“

Araminnes oli ta meel nukram kui tulles.
 Mihkel lõpetas tee ääres künni nurka.
 Ta tahtis hobust praegu lahti teha, kui üleiaia
 Andres linna poolt mööda sõitis.

„Terejõudu!“

„Täris, ehk küll ju lõpetan.“

„Käisin linnas.“

„Aa.“

„Kinnad on ju mõnest ajast saadit
 kinni — käisin tohtri juures.“

Andres keeras küliti teise wankri külle najale

„Tead, Mihkel, see Maali, kellest sulle
 ükskord kõnelesin, elab linnas.“

„Aa.“

„Jaah! Ja läheb mehele.“

„Soo.“

„Ühele rikkale nahakaupmehele —
 Sa ei ütle midagi?“

„Mis ma pean siis ütlema.“

„Et ma wist ikka küll rumal olin, et
 teda kord ära põlgasin — ooh! Aga ta
 oli nõid, muidu ilus wiks inimene —
 mis ja arwad?“

„Ei tea midagi arwata.“

„Eks ta wist nõidnud ka seda meest
 ära. Kuda sinu asi nüüd seisab?“

„Miskugune?“

„Noh, naisewõtmine.“

"Ah, tühja."

"Konoh, ära lasse iikka kõrwu longu
langeda."

"Sina peaksid ometi enne wõtma,"
pikendas Mihkel pool wägise juttu, ehk ta
armjamine küll kobe ära oleks läinud."

"Mina — ooh! — mina ei wõtagi."

"Mina ka mitte."

"Ära tee nalja. Kirsi Wiiru ootab,
et filmad ju ära weniwad ja Kassi-Anna
— kava see sulle ilma asjata otša wahib.
Aga kui lähme, siis ei lasse ma sind enam
teelt tagasi tulla."

"Ma ei lähegi enam kuhugi."

"Wõtad siis oma kodust?"

Mihkel kummardas ja uuristas näppu-
dega pastla äärte wahelt mulda wälja.
Kui ta pää üles tõstis, oli ta nagu tume
ja tufane.

"Kuule, wiimati sa oled iikka ka tõeste
ära tehtud, nagu minagi."

Tume werehoog tungis Mihklile näosse.
Ta jättis Sumalaga ja wiis hobuse heina-
maa äärelle sööma.

Andres raputas pääd.

Bidu.

Kirsi kambriſt kuuldus k ara ja pillimäng. Siin peeti pillgari. Siin uhuti tantsu, joodi kodu tehtud  lut, suitsetati, mängiti, aeti juttu.

Mida waljem kõne, mida k owem pillimäng, mida  gedam tantsu uhtumine, seda l obusamasse tujusse saiwad noored inimesed.

Siin oliwad perepojad ja sulased, pere-tütred ja teenijad tüdrukud; siin oliwad, kellel mehelemineku lootus weel nagu wiimse juukse karwa otsas rippus ja need, kes alles mullu nukud nurka oliwad wisanud. Ei tuntud wahet kedagi, kõik n aitasiwad ühe-suurused,  heauusad. Aga ainult w alispidi. See, kelle isa kohtumees ehk n oumees, teadis, kui palju ta sellest enam oli, kelle isa seda mitte ei olnud. Teenijad tüdrukud, kes rikast peremeest teenisiwad, pida-siwad endist enam lugu, kui need kes waestel oliwad. Uks tüdruk arwas, mis see ehk see perepoeg temast praegu mõtleb ja seda, mis ta siis mõtleks, kui ta nii ehk nii palju rikkam ehk nii mitu aastat noorem oleks. Teine mõtles, et ta sellele ehk sel-

lele läheks, kui sääl mitte nii palju poisi õdesi ees ei oleks; kolmandal ei olnud õdesid ees, aga sääl oli ema liig noor. Meljas ei armastanud seda ehk teist toitu, mis sääl peres söödi. Wiies tahtis just täna õhtu teada, kas ta ihaldatav temast vähematgi hoolib, wõi on kõik lootus tühine. Ta arwas järele, kuida ta paremine meeldiks — kas ta peab libe ja lahke, wõi külm ja hoolimata olema. Mõni arwas, et tal sugugi weel wiimast lootust ei maksa ära heita, teine jälle, keda see ehk see tahtis, arwas seda väheks: kui ta weel kahe aasta pärast mehele ei ole saanud, siis lähed ta alles sellele, kes teda praegu tahab.

Mihkel ja Peena oliwad mõlemad tulnud. Esmine, et tal mujale ei olnud minna, wiimane jonna pärast. Ta teadis, et teised wiimasel ajal temast halba rääkisid — just sellepärast tahtis ta siin olla, et näidata, et ta neid mitte ei kardab. Säeks ta tulemata, siis räägitaks temast weel rohkem. Sellepärast — ta tuli. Kui nad Mihkliga ühel ajal sisse astusid, oli suurem jagu noori inimesi juba koos. Pill mängis; ühed tantsisid paaris, teised istusid. Mõni noor alaline jäi aralt ukse juurde teiste selja taha, ega

tulnud enne taha poole, kui keegi kutsuma läks. Teised tahtsiwad, et neid ju õuest pidi kutsutama ja wägise sisse lükatama — enne nad ei tulnud. Keda rohkem kutsuti ja kes kauemine tupp tungimisele wastu pani, see oli enese meelest seda auusam.

Praegu tuliwad mitu tukki, nende seas ka mõisa toapoiss ja kohtumehe tütar. Nende auuks peeti reikene wahelaag. Tüdrukud silusiwad päid, poisid ietusiwad pinkide pääl ja keerasiwad tubakast ja paberist junni suhu. Mõnel oli walmis paberossi kaasas. See pakkus neid teistele ümber. Eää! juures oli ta ise palju sirgem kui muidu, eks see olnud ju auu, et ta pakuda wõis. Et ta nad ju nädala eest kodu toonud ja ise ilma olnud, kes seda teadis.

Pill hakkas mängima ja tantsijad löiwad paaridesse. Pillimees, Alupere Peep, mängis nüüd seda wiisi, mis ta kewadel Wihla walla poiste käest õppinud kui ta sääl pulmas oli. See oli üks niisugune tah, tah, et nagu ise juba jalgu tõstis. Kooli Kristjan wõttis enesele Leena, Andres tantsis Poti-Miinaga ja üks wõeras poiss, kes Mäe Mihkil wõeraks oli ja siniseid prilla kandis, tantsis Kirsi Wiuga, siis Kaspi Annaga. Sulased tantsiwad ena-

miste teenijate tüdrukutega, aga Dti sulane, kes talwe libelkonna foolis käinud, Alupere Gewaga ja üks noor teenija Mai, teda aga ju pooliti kasutütteks peeti, Rõgedi küla Tootsi perepojaga.

Mihkel ei wõtnud sellest tantsust osa. Mitmed tüdrukud olivad teda oodanud, aga kui ta ei tulnud, weel wiimisel filmapilgul teise tantsitaja wõtnud. Mihkel jäi nende sekka istuma, kes meelejärelist tantsijat ei leidnud, ehk, mis pahem, kes ei oskanud tantsida. Üks wiimastest, üks pika punase ninaga pois ütles, et talle tohtri poolt tantsimine ära keelatud, ise aga oli ta terve. Mihkel suitsetas ja jõi õlut.

Kohtumehe Anna ja Kirsi Wiuu jäiwad teise tantsu ajal nimelt Mihklit ootama. Kui ta aga ei tulaud, rabas Anna wiimisel filmapilgul Raismiku sulase tantsitajaks, Wiuu aga jäi kõigest ilma. Wõeras prillidega pois tantsis sellel korral Eenaga.

Wiiu südamesse torgati — nagu ohasaga.

Kui wahaeaga peeti, pistiwad mitmed tüdrukud pääd kokku ja kõnelesiwad iskeskis — ikka säääl, kus Eenat ligidal ei olnud. Kõnelejate seas olivad ka Wiuu ja Anna.

Wiimaks tantsis ka Mihkel. Esite Annaga, siis Wiuuga, siis mõlematega natukene

nagu kombe pärast. Siis jäi ta jälle laua äärde õlletoobi juurde istuma.

Tuli waheaeg, mil aru peeti, mis mängida. Kas hiirt ja kassi ehk kes aias, jaks läks lindu lohkema. Haniwarast, ehk jälle mõnda istemängu, nagu ma olen sinuga wihane ehk muud.

Sel ajal oli üks jagu tüdrukuid nurka woodi ja pinkide päale istunud. Nad kihistasiwad, lükkasiwad ühteteist, löiwad küünarnukiga üksteisele külge: Ütle sina, ütle sina!

Uga keegi ei ütelnud midagi. Nus kihin, tonkimine, naer. Wiimaks üteldi teiste seljatagant nagu iseenele, siiski nii, et kõik wõisiwad kuulda:

„Üks olla teise ära teinud.“

Keegi ei teadnud, kes ütlesja oli, aga kõik hakkasiwad naerma. Üksi wõeras prillidega pois waatas küsides ümberringi, siis Leena otja, kelle kõrwal ta istus, aga selle wastu waade oli niisama küsimine, nagu temagi oma. Üks aga teadis weel küll, mis see ütlemine tähendas, aga see üks ei naernud.

Mihkel istus käsi põselil laua ääres. Ta nägu jumeistas filmapilguks, siis waatas ta ahwardawalt tüdrukute poole. Silma-

pilguks jäi tühine wait, siis läks ta seda suuremaks — Mihkli vaatamine osatas veel.

Sel filmapilgul wistati Wiule Leena seljatagant lõngakera sülle. Wisikamine oli kaunis kõwa, sest Wiuu karjatas, siis aga tõusis ta üles ja tuli Leena ette.

Wiuu tuleks oli nii äge, et kõik waatama jäiwad.

„Miks sa wisiksid?“

„Mina?“ küsis Leena imestades.

„Sina jah.“

„Mina ei ole wisikanud.“

„Aga mina nägin, et sina wisiksid.“

„Siis tahad sa waletada.“

„Mina waletan!“ Ta Wiuu kerkis kehast kõrgemaks — tema pidas Leenat tõeste wisikajaks — waatas ümberringi ja hüüdis:

„Mina waletan! Ega ma mõni nõia-tütar ei ole. Kas sa mind ka tahad ära teha, nagu sa Mihkli ära tegid?“

Surma waikus tuli selle pääle. Kella tiksumine oli ainus hääl.

Wiuu waatas uhkel wõiduroõmul ümberringi.

Hirmus oli nende sõnade mõju Leena kohta. Ta nägu lõi surnukahwatuks, must wari lõi ta filmade ette, ta oleks pingilt

feliti ümber kuffunud, aga mõeras pois
toetas teda — ta sai enne Leenast finni
kui Mihkel, kes ka appi karças.

Doas olejatele oliwad minutid aasta
pikkusteks saanud. Ükski ei rääkinud,
ükski ei nihkunud paigast. Minult üks
oli, kes rusuwale waikimisele otja tegi
ja see oli — Leena. Kust ta selle
jõu praegu wõttis, seda ei oleks ta
homme kellegile seletada saanud, aga nüüd
tõusis ta järsku üles ja seisib sirgelt oma
wastase ees.

„Olen mina nõid? küsis ta rusutud häälel.

„Oled.“

„Ja Mihkli ära teinud?“

„Jah, et sa teda enesele tahad.“

„Tee sina teda enesele — mina —
mina ei taha teda ial — ial, kas kuuled!“

Siis waatas ta korra teiste poole ringi
ja ütles: „Kes nõidumisi usuwad, need on
wanad naised, nüüd on nende seas ka
Kirsi Wiuu.“

„Uhjuuh, nõid, nõid —!“ ta ei jul-
genud enam edasi ütelda.

Mihkli filmad põlesiwad, lõug wabises,
nina äärsed sooned wärisesiwad. Enne
kui Wiuu edasi sai ütelda, tuli wõttis ta
kasuõe käest finni ja käsks farmilt:

„Lähme koju!“
 Ja hääl kõlas tume, ähwardam.
 Teena tundis ainult ühte — seda, et ta käsi selle mehe käes oli, selle pärast ta nii põhjatumat südame walu kannatas. See käsi rõhus wangistawalt teda, nagu tume käsik: Lähme koju! Ainult selle inimese käsule weel ei wõinud ta sel filmapilgul vastu panna, aga muust kõigest maailmast ei hoolinud ta enam.

Ja sellel mehel ei olnud teiste karistuseks mitte ühte sõna! Mis mõtles ta küll siis, kui nad ju ukse juures olivad ja tema, ukse lähel peos, weel korra tagasi waatas, siis aga kübara pähe waotas ja teda enesega ühes wälja kiskus? Oli tal kahju teiste seltsist lahkuda, wõi tahtis ta neile wiltsatele midagi karistuseks ütelda. Mis mõtles ta siis?

Ja mis mõtles ta nüüd, kui nad kahetsi sõnalausumata, üketeise filmi waatamata kodu poole kõndisivad? Kas tal mitte ühte ainustgi troosti ega kaastundmuse sõna ei ole. Ja ometi oli ta terwet elu, ta ainus wara, a uu, mõne filmarilgu eest ära purustada tahtud ehk ka juba purustatudgi — ka tema ei kahetse seda.

Uga ta kõndis selle karmi käre kutsese järele, mis ka ise wärişes, ja selle omanik nii tume, nii ärritatud oli. Mis ta mõtles?"

Mis mõtlesid nad mõlemad?

8.

Mis nad mõtlesiwad.

Nia peres algasiwad rasked ajad, kurwad ajad, tumedad ajad. Perenaene nuttis igapäew oma päätäied, peremees oli häfiline kui püss. Kui ühel päewal Eenu sinna kumberdas ja inimeste kurje keeli hakkas kaebama, wiskas ta teda uksest wälja ja lõi ukse nõnda kõwaste firudes kinni, et seinad mürişesiwad. Mihkel pekşis hobuseid, kord koguni karjapoissi, Eena käis kui wahakuju talu taliuses ümber — ei olnud ju kellelgi õiget töö himu ega südamerahu.

Ja kuda siis wõib himu olla? Sarwik ise inimeste sişe on läinud, pahandab peremees ja läheb wahest külameeste seast meelelahutust otsima. Uga wäljas käies saab ta alles uut südametäidet juurde. Sääl panewad kaks inimest pääd kokku kui tema mööda läheb ja waatawad tema poole —

muidugi räägivad nad temast. — Ja kus nad rääkida ei sa, sääl pilgutavad nad vähemalt üksteisele silmadega — midagi ometi tehakse, mis temasse puutub.

Päheb perenaine pühapäew teiste naiste sekka firiku, sääl kuuldub talle sosin ju suurelt kaugelt vastu; jõuab ta aga ju nende juurde, kaob kõik ära. Miskliga ei ole lugu sugugi parem. Puutub ta küla poiste sekka, hirwitavad need hambad laiali kui koerad!

Need päade kokkupistmised, silmapilgutamised ja tähendused oliwad torfajad nõelad isale, emale, pojale.

Ja Leena?

Kirsi talus peetud tantsuõhtust saadik oli temaga iseäralik muundatus sündinud. Töö juures liikus ta masina kombel tundide kaupa wõis ta enese ette wahtida ja tööd tehes kufkusiwad näpud töö juurest lahti. — Ta käis ümber kui unenägija. Küsiti temalt midagi, siis waatas ta nagu praegu üles ärgates küsija otsa ega saanud aru, mis see oli; ta ei olnud midagi tähelepannud, mis ta ümber sündis. See tarretanud olemine tegi teda tuimaks kõige vastu. —

Liapere kambri otsas kaswasiwad mõned jänderikud kased, paar jalakat ja mõned

pähklepuu põesad. Selle kõrwale rajatud uude wiljapuu aeda oliwad noored wiljapuud istutatud.

Siia, kahe kõwera kase juurika wahel sarapuu põesaste keskele oli Mihkel pingi pannud. Siin oli pühapäewiti haä wiluda käes istuda. Siin oliwad ka endisel ajal Leena ja Mihkel kahe kase wahel õõtsunud ja Hani-Pectert mänginud. Pärast, kui Mihkel suureks sai ja külapoisid Miale hakkasiwad käima, mängiti siin murul maas kaarta, maadeldi ehk weeti wägipulka. Mõnikord lauleti koguni ja tehti ringmängusi kui ka tüdrukuid kokku oli tulnud. Oli aga Mial mõnikord sui ajal midagi pidulist, nagu talgude õhtud ehk nii, siis oli lustipidamise paik kambriotene sarapik.

Siin pingi pääl istus Leena ühel õhtul pärast päewa loodet, filmad ehawalge poole pöördud. Ta nagu oli walge kui lubi, filmadest paistis isewärki wõerastaw läige. Kendes ainult wõis elu näha, muidu oli tüdruku olemine nagu tarretanud kiwi kuju. Õhtu läks wiludamaks, kaste heitis ta näole, aga ta ei tunnud seda. Ta jäi ühtewiisi liikumata paigale, salaline, waritsew leek silmis.

Siis — üks sügaw ohkamine tõusis ta rinnast — tegi ta oma sukapaela lahti ja waatles seda . . . waatas ümberringi . . . silmad hiilgasiwad iseäraliselt . . .

Beel üks waade paela pääle, siis . . . ? Aga käed langesiwad tagasi, istuja peab nagu aru, siis lasseb ta paela maha kukkuda.

Sel filmapilgul kuuleb ta kambri poolt sammusi, mis temale lähenewad. Ta wõtab ruttu paela ja peidab ta ära oma põue.

Tulija jõuab ta juurde — see on pere-naine. Ta on enesele räti üle pää wisa-nud, murelisele näole on hallid juuksesalgad langenud, mis räti alt wälja on jäänud. Näha on, et ta woodist on tõusnud.

Kui ta Leenat siin näeb, tahab ta tagasi pöörduda, siis jääb seisatama, tuleb tagasi ja istub Leena kõrwale pingi pääle. Siis nihutab ta ennast istudes küll ühte, küll teisipidi; näpib sõrmega nina, seab rätti, waatab korra ruttu Leena otsa, siis maha. „Ütle ometi, lapsuke, kas ja oled ta ära teinud?“ küsis ta wiimaks.

Leena ihust käib warin läbi. Ta tahab suud lahti teha, aga hing jääb kinni; pisarad purskawad jõena ta filmist.

„Auda teed ja meile wanadele inimes-tele nii suurt südame walu, et meid rahwa-

jutu alla saadad! Kas me ei armaстанud
sind nagu oma last ja kas me ei saanud
üksteisega kõige paremine läbi. —^a

Ruutsumine kuuldus ta kõrwu; ta
waatas Leena otsa.

„Ära nuta lapsukene, ega ma halwa
pärast ei kõnele. Waata, meil oli isegi
mõte sinust enestele minijat saada, aga
nüüd — miks sa pattu tegid? Kiri ütleb:
Ei su seast ei pea leitama nõida, ega
walurõtjat —^a

„Oh Jumal!“

„Ega teadmameest. Sa sina teed pattu!“

„Isjand Jumal, ma suren.“

„Sa oled furjust täis muud midagi,“
ütles perenaine korraga ülestõustes teisel
häälel, kui ta tundis, et haledus temale
pääle tahtis kippuda. Ja üks see haledus
olnud nõjutud haledus!

Tükk aega jäi Leena liifumata oma
asemele.

Eiis — nagu oleks teda isesugune wägi
täitnud, tõmbas ta põuest sukapaela wälja
ja tulise kiirusega seadsiwad sõrmed ta sil-
mukesse ja

Põesad kohisesiwad ja teisel filmapilgul
heitsiwad kaks tugewat kätt Leena ümber
ja wärisew sügaw mehe hääle häädis:

„Eena, Eena!“

Ahastus ja rõõm segamine olivad selles hääles — Eena tundis ainult, kuida teda tormilikt rinna naale kisti, kuida kuumad pisarad ta otsaesise pääle langesiwad, kuida üks kare mahe nägu ta nägu otsis ja kuida kaks kuuma musu ta huultele suruti. . . . ta silmad wajusiwad kinni.

„Eena, Eena! Ära tee enesele kurja — ma kuulsin kõik, mis ema ütles — anna talle andeks, ta on ebausku kammitsas, o, anna andeks. Ka mina olin, aga laupäewa õhtul langes kate mu silmist — Eena, Eena, anna mulle andeks!“

Ta Mihkel nuttis kui wäeti laps ja rõhus wärisewat Eenaat uueste oma rinna wastu.

Wõimuta oli Eena Mihkli ägedate kaisutuste wastu. Oh kui lõpmata hää oli tal nende kätte wahel — kõik ta sala walu, kõik ta hinge ahastus oli kadunud, tume luupainaja oli ta hinge rõhumast ära läinud. Ta palaw ihkamine, ta aastate salane soow oli tõeks saanud: ta oli Mihkli rinnal, tundis tema sooja südame lööki, ta kätte pehmet rõhumist, ta hääle sulal kõla — oh kui armsaste, kui kaastundmust äratawalt see hää! paluda oskas!

Äga siis kiskus ta ennast lahti.

„Leena!“ Mihkli hüüd oli kohkumine.
„Ei, anna sa mulle mitte andeks?“

„Sinule ei peaks ma andeks andma —
o, kui sa teaksid, mis ma sulle praegusel
filmapiilgul kõik võin andeks anda.“

„Siis tahad sa tõeste et —“

Uga jälle lükkas Leena Mihkli käe eemale.
„Mihkel, ütles ta, „sa nägid, kuhu mind
meele ärarehitmine tahtis ajada — ära
karda, seda ei sünni enam,“ ütles ta,
Mihkli uueste tõusevat hirmu nähes. „Üks
inimene on ära tunnud, et ma süüta olen
ja selle inimese arvamine on mulle enam,
kui kõige ilma arvamine. See oled sina.“

„Oh Leena!“ hüüdis Mihkel ja ta
nägu läks suuremaks, filmad rõõmsamaks.

„Kui sa seda tunnud, siis saa nüüd ka
minu naiseks!“

„Ei, selleks ei saa ma sulle mitte.“

„Leena!“

„Ei tohi saada.“

„Siis ei ole sa mind mitte armasta-
nud, nagu ma arvasin,“ ütles Mihkel ja
ta nägu läks tumedaks. „Siis ei ole sa
mind mitte armastanud!“ Ta ohkas sügavaste.

Leena pühkis põllenurgaga filmi. Siis
ütles ta tasase kurva häälega, aga ühe
iseäralise tõsidusega:

„Ma ei taha salata — ma olen sind armastanud, armastan ka praegu, aga sellest ei tule midagi. Siis, kui sa kosjateelt tagasi tulid, lootsin ma küll ja kui sellest mulle nagu etteviskamisi tehti, töötasin sind kiuste kobe ära võtta. Aga kui esimene aimamine mind selle päale tõi, mis minust mõeldi ja kui kõik see kauaegne tahtlus Kirsi tantju õhtul nagu walf awalikult mu päale langes, siis töötasin ma omas südames, sind ei ial wastu võtta, kui sa mind peaksid tahtma.“

„Siis ei anna sa mulle mitte andeks?“
 „Ära ütle nõnda, Mikkel. Kuda wõin ma sulle midagi andeksandmata jätta — arwa ometi ise, kui ma ütlen, et sa mulle üle kõige armas oled. Aga see on wõimata, mis sa nõuad. Ütle ise, mis mõtleksiwad su wanemad kui sa selle jutuga nende juurde lähesid. Nad usuwad ikka, et ma siud ära olen teinud ja nüüd wast õieti sinu üle wõimust saanud. Sõuad sina seda kannotada? Ja mis ütleb külarahwas sinu naisest? Et ta nõiatütar on. Siis on see usk nende seas weel seda kindlam. Ja kui paljud ka seda ei usu, aga nad kõnelewad ometi ja tahad sina niisu-

gust naist, kelle pääle kõik teised sõrmega näitawad. Kas ei ole mul õigus.”

Mihkel kuulas esite karsitumalt, aga siis pani ta teise põlwe teise pääle ja kuulas häämeelega nagu juba mõne noore naise mees. Kui ta aga ikka tõendas, et tema, Mihkel küll talle armas olewat, aga külarahwa ja wanemate pärast sest kedagi ei saawat, mõtles Mihkel ju palju fergema südamega: No, sellega saame walmis. Naised tahawad ikka weel tõrkuda, oleks nad hingega juba ei tea kus.

„Aga minul on ka õigus,“ ütles ta ja pörutas rusikaga wastu pinki, „on ka õigus, kui ma sind nende kõikide wastu kaitseda tahan. Sa seda õigust ei anna ma mitte käest.“

„Mõttele, mis su ema praegu ütles,“ wastas Leena tõsiselt — seda ei oleks ta ütelda tahtnud, aga ta ei saanud Mihklilt muidu jagu.

Selle pääle Mihkel ei olnud mõelnud. Ta lõi näost weidi karmatumaks, siis wõttis ta Leena kae, rõhus seda ja waatis talle silma.

„Oh Leena — jae minu omaks!“

Leena rääkis enne küll tõsisest südamest Mihklile täieste wastu, aga selle mõttega, et — ei tea kuida wiimati siiski lugu läheb.

Ta ei tahtnud sellega küll mitte Mihkli
ihkamist suurendada, aga kui Mikkel teda
armastas ja tahtisuses ära tahtis võita,
siis —? Edasi ta enam ei mõelnud. Ta
nüüd see palve: järe minu omaks! Nagu
ei oleks ta südames ju aastate kaupa tema
oma, kas ei liista teda nagu nõia sideme-
tega Mihkli külge? Ta ei saagi temast
enam kudagi lahti, kui ta ka tahakski.

„Veena, warem ehk hiljem, olgu kan-
natada mis on, aga luba, et sa mitte
mehele ei lähe. Ükskord annawad wane-
mad ometi luba ja külarahwale jutu jätku
anda — see teeks mulle otse rõõmu. Veena,
järe mind ootama!”

„Ma jäen!” wastas ta ja nüüd laskis
ta seda sündida, et Mikkel ta uueste kaisu
tõmbas ja suuteles.

„Ah, sa teed lahkumise mulle raskeks,”
ütles Veena wiimaks.

„Lahkumise?” küsis Mikkel lohkudes.

„Jah lahkumise, sest nüüd ma lähen
muidugi siit ära.”

Weel üks suutelemine selle pääle. Teisel
päewal läks Veena majast walja. Enne
oli weel poja ja wanemate wabel riid olnud.

Veena ei keelnud keegi minemast.

Murtud süda.

Raks aastat on sest saadik mööda läinud.

Need olivad rasked aastad olnud niihästi maamehele kui linnalasele. Esimesel oli wiljasaak kehv, siis tuli talw kange külraga ja tormidega, siis wiimaks weel rõuge haigus, mis linnas kui maal palju ohwriks päris. Waene aeg, raske aeg, kaebasivad inimesed maal, seda rohkem weel linnas; kopsid ei tahtnud kustgilt tulla, aga oli waja elada ja olla, waja oli turul iga päew raha wälja anda, aga turult oli wähe saada ja mis oli, siis oli see üleliiga kallis.

Ja seda tunnewad praegu linna kodanikud iseäranis rõhuwalt, alamal rahwal on päris kitsas käes.

Beikeses pool lagunud majakeses, ühes linna osas, kus pea üksi Juudi plekksepad, tübarate ja tanude tegija elawad, paistab südaööl weel tuli. Teistest majadest on see sellel ajal siin linna jaos ju ammu ära kustutatud.

Majakene on ju wiimastes elu päewades. Tuul kobistab ta loheli jäänud akna luukidega, keda hoolitsew käsi ei ole

parandanud ja kes ju oma wiimase wärwi jälje on kaotanud, torm mängib lume hebemetega ta weikeste madalate akante taga ja fõdunenud seinad ohkawad ja wobisewad.

Aga majakese seespoolne on ometi elamiseks kõlbuline — tuul ja torm ja lumi peawad weel ootama, enne kui nad sisse pääsewad, olgu küll, et teine majakese ots juba nende woli all on.

Elamiseks tarwitatawa toakese akna all on walge, peenikesse pitsilise linaga üle tõmmatud laud, selle pääl põleb lamp ja walgustab weikest ruumi. Palju asju ei ole siin näha: Paar lihtsat tooli, aga niisama helewalgete üleriietega kaetud, ühes nurgas kapp, mille üks aga ju uueste on paigatud ja millel üks katti lainud päraga wõti ees on, teine sein on enamiste ühe riidega warjatud, mis kardinaks on pandud, pea terwet seina täidab ja ainult nii palju ruumi üle jätab, et weel ühe nais-terahwa kummutile ruumi on saadud anda weike ja mille kohal ülewel ühepommiga seinakell tiksub.

Laua ääres istub noor, pool linna, pool rahwariides tütarlaps ja lasseb wirgaste nõela läbi sameti kätia, mida ta õmbleb. See samet peab wõeras olema, sest mitte

enejele ei õmkle ta sametit, seda tunnistawad ta lihtsad riided, weel enam ta nägu, kust kannatuse ja puuduse jäljed wälja paistawad.

Tugew tuulehoog, mis luugi august üles lae pääle puhub ja pööningul kolinat teeb, paneb teda filmapilgulks pääd üles tõstma, siis aga lasseb ta weel wirgemalt nõela läbi riide käia — ta tahab tööga seda pisarat tagasi hoida, mis warsti ta teise filma tahab tulla.

Kaardina tagant kuulduw nõrk kõha ja hoigamine. Sobleja wisab töö käest ja pühib põlle nurgaga üle silmade — pisar tuli tõeste wälja — ja astub kaardina taha.

Walgete woodi riiete ja patjade pääl on üks kõhetu naisterahwa kogu. Pää, käewarred ja natuke rinda on kattetst lagedad; nendest paistab kurwastus ja häda, haigus sisselangenud paledest. Silmad on auku waonud ja kuiwa läikelised. Kurb tänuline naeratus liigub ta huulte ümber kui teine ta woodi ette astub ja taastundlikult ta pääle waatab.

„Kas tunned ennast weidi terwema?“ küsis tuleja pehmelt ja seadis haigele tekki paremine ümber.

„Jah,“ wastas haige ja katjus naeratada. Seda wastust ei olnud teine mitte oodanud.

„Ära kardada, mul ei ole wiga —“
 kõha hoog ja walus hoigamine ei lase teda
 edasi rääkida. Palawiku hoog tuli talle
 pääle, ta hakkas sonima ja paled löiwad
 punetama. Sõna lausumata seisis tütar-
 laps ta woodi ees. Kui haige tüki aja
 järele uueste magama jäi, läks ta weikesesse
 kööki ja pani teemafinale süsa sisse, et
 haigele pärnaõie teed teeta.

Ta ei olnud sellega veel walmis, kui
 ta ju oma nime kuulis hüütawat. Ta as-
 tus haige juurde tagasi.

„Eena,“ ütles haige ja ta nägu oli
 wagune ja hääl nagu terwel inimesel,
 „Eena, ma tunnen, et mu surma tund
 ligidal on ja ma tahaks julle veel midagi
 kõnelda — ära nuta! — kõik läheb veel
 sinu elus hästi. Mind ei wõi aga keegi
 enam aidata. Ma pean lahkuma. Meie
 oleme ju ligi kakss aastat ühes elanud; ma
 ei taha oma elust ainust saladust sinu eest
 mitte warjata — ainult sinu eest mitte.
 — Ära nüüd nuta! — Ma tean, mis
 sul kannatada on ja sellejama pärast olen
 ka mina kannatanud. Veel raskemine, sest
 minu lugu oli haledam, mind põlgas ka
 tema. Sa wiisid päewal minu kirja posti
 pääle. See oli esimene kiri mul kellegile

firjutada. Ma saatsin ta ühele inimesele, keda ma weel enne surma tahaksin näha, kes mind ilma enese teadmata — aijeh! — õnnetumaks tegi.

Teena oli woodi ääre pääle istunud ja wõitles siin pisaratega. Haige wõttis ta käe oma lahjade sõrmede wahele ja kõneles edasi:

„Kümne aasta cest olin ma rõõmus ja lustiline tütarlaps. Ma olin küll üksik, ilma wanemateta ilmas, aga mul oliwad hääd perewanemad, kes mind kasutütre asemel pidasiwad. Need oliwad Wõidla talu omad. Küll oli siis mõnikord lust ja lõbu, kui Wõidla koplis pühapäewiti mängida sai. Ah, kuda see kõik nii kurwalt lõppes! Mind tahtsiwad mitmed noored mehed, aga ma ei läinud ühelegi. Teie üleaedne Andres oli sel korral noor kena pois. Meie ajasime tihti pühapäewiti juttu, Andres ja mina, Andresel oliwad nõnda rõõmsad ja lahked silmad, nagu hää ja lahkel inimesel ikka. Ma ei tea isegi, kuda ma temast aega pidi iseäralist lugu hakkasin pidama ja neid tundisi tagasi igatsena, mil tema jälle meile tuleks.

Ühel pühapäewal olin ma üksi kodus ja mul oli igaw olla: ma mõtlesin, kui nüüd Andres meile tuleks! Smelik, nagu

oleksin ma ette aimanud, sest Andres tuli ta tõeste. Siiski aga ehmatas mind see fõrd tema tulek, ma ei saanud isegi aru, miks pãrast: mul oli nii hãã, kui ma teda nãgin. Meie olime see fõrd iseãranis rõõmsad ja Andrese lahke naeratamine puutus kõhe mu südame külge. Sããl tuli ta nãdal hiljem tagasi — aijeh! ja sõimas mind kõikide kuuldes, et mina olla teda ära teinud.

„Ära teinud!“ ütles Peena, kelle enese südant see meeldetuletus haawas.

„Jah, ärateinud! See oli hirmus tund minu elus. Ma tundsin, nagu oleks mind korraga üks raske asi puruks lõõnud, aga ma elasin, see oli ainult tundmine nii. Enne pidasin ma ennast nii waejeks, et mul kedagi kaotada ei ole, nüüd tundsin ma, kui määratu rikas ma olin — mul oli minu auu! Selle olin ma nüüd kaotanud. Aijeh. Minu auu purustamisega tapeti ka mind ennast. Ära nuta! — Aijh! — Hirmus on see piste, mis mind weel praegu pistab. Siis aga läks kõi mu filmade ees korraga mustaks. Laps, laps, see on hirmus, kui kellegil inimesel tema auu ära määratakse. Oleks mind see fõrd ära tapetud, see ei oleks nii walus ülekohus olnud, kui auu tapmine. Ja kes

jeda tegi? See, kes mulle nii armas oli, et ma oma elu tema eest oleksin annud, see wõttis ta. Ma ringutasin taewa poole käsa, ma palusin Jumalat — oh ei kustgilt, kustgilt antud mu auu enam mulle tagasi. Uijeh! Igal pool pandi pääd kokku ja naerdi kuhu ma läksin ja igal niisugusel korral tungis laimu mõel mu südamest labi.“

„Waene, waene Maali! ära nuta, ära eruta ennast!“ palus Leena haige pääd silitades. Aga kuna ta teist troostis, woolasiwad ta enese silmad wett. „Sa oled süüta, Maali, oh ära nuta!“

„Jah süüta. Aga ilma ees olen ma süüdlane. Ma põgenesin linna ja sain wiimaks kauaaegse nälgimise ja kannatamise järele köögitudruku koha. Aga mu elujõud oli murtud, ma ei saanud teda pidada. Tohter ütles, pikaline rinna tõbi ja südame wiga. Wiimaks sain sellesse majakesesse korterisse ja toitsin ennast näputööga. Veel korra taganes haigus, aga ei taganenud meele libedus. See nahkaupleja, siin meie wastu tahtis mind aasta kolme eest kosida. Ta on auus ja jõukas mees, aga ma lükkasin ta käe tagasi. Ma ei wõinud mehele minna. Sööja walu uss mu südames ei olnud mitte surnud; ta magas ainult ja

salwas uueste. Ta salwas päewal, magama heites, öösel filmi lahti lüies, hommikul üles tõustes: mu auu! Oh Jumal, anna jõudu, et ma weel elu wiimsel tunnilgi seda unustada saaks, mis ma ilma asjata olen kannatanud. Nijeh!"

Haige, kes senini kõike oma jõudu kõnelamiseks kokku wõttis, langes nüüd jõuetult patjade pääle. Uni halastas ta pääle. Leena kohendas, mis ta juures tarwis oli ja nägi, et raskeid higitilgad ta otsaesisele tuliwad.

Leena tõi teemajina tuppä. Aga et haige alles magama jäi, ei tahtnud ta teda mitte äratada. Ta tõi oma näpu töö siia ja katsus siin tööd teha, aga ei saanud. Ta mõtted käiswad kodu kasuisa majas, wiibiswad Mihkli juures.

Kui päike hommikul aknast sisse waatas, leidis ta haige walwaja tukkumas — loodus nõudis oma õigust.

Haige oli ärkanud. Ta oli külleli woodis, filmad ukse poole — ukse poole?

"Leena?" hüüdis ta wiimaks taha. Kui Leena jahmatades ärkas, küsis haige temalt taha:

"Kas ta peaks tulema?"

"Kes?"

„Tema.“
 Teena arvas, et haige sonima hakkab. Ta tahtis uueste küsida, aga sel filmapilgul oli uffe taga kobinat kuulda.

Mõrk puna lehwis üle haige näo — see oli wiimne elu, wiimane nooruse ehapuna. Aga juba teisel kahwatas nagu walgeks, haige surus kätt südame pääle ja teha kokkutõmbamisest wõis tunda, et waluboog ihust läbi käis.

Uks läks lahti. Andres astus sisse: tume, kohkund, nõtkudes. Oma nõõridega pühapäewa kuue oli ta täna hooletult lahti jätnud, juuksed oliwad sassis, filmis häbi, walu.

„Andres!“ hüüdis haige.

See hääl wärises; selles hääles oli ehmatus, õrnus, lepitus, palwe — ta oli sõna, mida süda kümme aastat oli hüüdnud. Müüd kõlas ta kõigest sellest, mis ta wähe ajal kannatanud.

Tume werehoog tungis Andrese näosse wiha ajas ta sinna — wiha ise enese pääle; ta seisis ju ise enese ohwri ees. Pikkamisi kartes astus ta lähemale, kohmetult jäi ta woodi ette seisma — ta ei teadnud muud teha, ta oli nõuta.

Leena waatas imestades mõlemate otsa, tal oli sinna asja.

Andres astus weel samm uks lähemale.

Maali hingas raskesti:

„Ma kutsusin sind . . . ma tänan, et sa tulid . . . ma tahtsin ütelda, et ma sind mitte ära ei teinud . . . waid — sind armastasin . . . ma ei wõinud ilma ilma selle tunnistuseta . . . ilma leppimata surra . . . oita Leenal mu surnukeha mu oma kibelfonna surnuaeda muretseda . . .

Mihklil oli, nagu oleks ta kusi gilt kõrgelt maha kukkunud, nagu uimaseks löödud, asjata katsus ta häält teha . . . rinda rõhuti finni . . .

„Maali, Maali!“ tuli karjatus wiimaks ta suust ja tume mütsak kuuldus Leena kõrwu kõõki. Kui ta selle pääle sisse astus, oli Maali hing ihust lahkunud, Andres oli woodi ees põlwili ja raskesti pisarad woolasiwad ta filmist. Ta kiskus oma juukseid pääst, nimetas ennast kõige pahemate, Maalit kõige õrnemate sõnadega, aga Maali ei kuulnud neid enam. Ta oli hilja tulnud. Teine kosilane, surm, oli temast ette jõudnud.

Kaua aega jäi Andres sellesse olekusse paigale. Ta oli raputatud, kõik ta meeled

nõnda läbi põrutatud, et ta midagi mõelda, midagi teha ei teadnud. Ta oli oma furnud mörtsja ees . . . ta oli kohutaw kosilane. Teena seisis nõuta kesh tuba. . .

See oli aruldane seltskond, kes kolmandal päeval linnast välja Böhela poole läks. Kaks hobust wanritega, kaks meest, üks puusärg ja üks noor tüdruk. Need oliwad kaks mörtsja paari; üks peigmees wiis oma mõrejat puusärgis, teine oma enese kaenlas. Inimesed waatasiwad küsiwalt nende pääle, aga mis läksiwad inimesed teekäiatele korda. Teena ja Andres oliwad Maali weikese kraami ära müünud ja selle eest nii palju saanud, et nad furnu wiimist soowi saiwad täita; nad saiwad puusärgi raha ja hõudapaneku toimetusteks jäi weel üle. Sõegi raud rist wõidi osta. Nemad hoolitsesiwad kõige eest. Kes siis oleks hoolitsenud, kui mitte nemad seda poleks teinud?

„Nii oleks ka sinu käsi käinud,“ ütles teel Mikkel Teenale, „kui ma ebausku kammitsast mitte aegsaste lahti ei oleks pääsenud.“

10.

Rõiduse wägi.

„Imet, imet, mis nüüd kuulda ära ei saa,“ imestasiwad Wöhela naised, „kes enne seda nägi ehk kuulis, et tüdruk poisi oma surmawoodi juurde kutsus ehk et poiss tüdrukule puusärgi ostab ja teda oma surnuaeda toob.“ Ja naised imestasiwad ja Leenu wõis kolmkorda päewas walla ümber käia ja ikka uudisi kõnelda. „Wõe ike wõe,“ ütles ta, „wai Andres ilmaaegu surnut ära hakkas tooma. Maalil jäänud juur kasti täis raha järele ja see kõik jäänud Andressele. Kõik, kõik puhas. A wai Leenagi ilma jäi, oh sina imekene küll kuda teisele inimesele õnn ilma asjata sülle kufub. Wai nüüd Mihkel Leenat enam wõtmata jätab. Küll wõtab teise ikka ära, wai miks ta muidu ta linnast ära tõi.“ Ja Leenu kõmberdas ühest talust teise, ei tal olnud enam aega fedrata ega sukka kudada.

Imeti oli Maali lugu ka paljudele inimestele südamesse läinud — Andres ise oli kõik ära rääkinud, mis ta teadis ja linnas nägi. Paljud, kes tütarlapse

Külast äraminekut olivad pilganud, kahetsesiwad nüüd oma südames teda ja paljud kes ka Leenat nõiaks sõimasiwad, waatasiwad tütarlapse otja nüüd lahkemail silmil. Slegi Leenu ütles oma podina wabele: „No ütle ikka inimesi, mis nad oma kurga keeltega ära ei tee!”

Kõige rohkem oli Maali surm Mia peres mõjunud.

Miks ta ometi jääb ei pidanud mõjuma? Sest saadik, kui Leena ära läks, kaebas perenaine, et ta enese paremast kääst ilma jäänud. Ta kaebas seda üksi iseenese mõttes, õigem, ta püüdis selle wastu panna, et seda mitte uskuda. Niisama ka seda, et ta Leenale ülekohut oleks teinud. Mõnikord aga ütles ta iseenesele: kes teab, kes teab! Ei muud ühtegi. Peremees oli koguini pahuraks läinud. Ta ei leidnud enam midagi jäält kohalt, kuhu ta asjad pannud, ei künnetud ka kunagi just nii ja jäält kust tema tahtis: kord oli naine, kord poeg, kord sulane, kord tüdruk süüdlane. Ta pahandas, et ükski inimene enam temast ei hooliwat, tema jalarätid pesemata jäetawat ja särk pahempidi selga antawat. Tuli wiimaks weel wilja ikaldus, kippus rent wõlgu jääma, siis jäi peremees kobe

Kõweraks, luges ikka sagedamine piiblit ja katsus meelde tuletada, kus ta jälle pattu teinud. Ja siis tulivad weel need rõuged ja tõmbasivad ema woodiese. Kui siis tema ja poeg ema woodi ees istusivad, oli emal, oli isal, oli pojalt üks inimene meeles, kes siin kõik oleks teinud ja osanud, aga keegi ei ütelnud oma mõtet teisele. Ema sai terweks ja nõnda jäigi ütlemata.

Ja siis see ebausuhwer!

Peremees sai nagu nooremaks kui Mihkel Leenaga õue sõitis ja ema oli sel päewal mõne aja tagant täieste rõõmus. Peremees pani täna sigari suitsema, mida ta eesolewateks Lihawõtte püha hommikuks oli toonud; perenaine lõi lõunaroaks lihale muna pääle ja keetis klimbi suppi — „eks jõe ka pühadeks weel jahu üle,“ wabandas ta iseenesele. Pärast sööki läks ta Leenaga aita. Siin näitas ta kõik oma uuemad wähe ajal walmistatud waibad, lõngad ja sukad. Iskäraniis uhke oli ta ühe paksu willase waiba pääle, mida ta, firstu põhjast wälja tõmbas. „See saab pojale“ kui lord naise wõtab ja waatas ise hääl meelel Leena pääle.

Leena mõttis perenaise olekut nõnda, nagu peaks see nii olema, nagu ei oleks

sõrmega laksu ja mõnikord, kui Leena toitu lauale kandis, fohmas ta perenaisele küünarnukiga fulge: „Näe ikka kui kärmelt see nüüd läheb.“ Enne pidid wahest tunni wiisi ootama, kuni söök lauale sai.“ Kui aga Leena uue Mihkli laua pääle peene walge eegeldatud lina tõmbas ja wanale ilusa tikitud sigari toosi Mihklile uuritasku sinna pääle pani ja walge lambi sinna juurde, wõttis wanamees Leena ümber kinni ja laskis paar keeru waltsi.

„Ara ikka mind wiimati unustab,“ naeris perenaine.

Ühel pühapäewa hommikul — Leena eegeldas aidas — istusiwad isa, ema ja Mihkel kambris laua ümber. Mihkel istus selg wastu seinale, üks jalg pika säärega saapas risti teise pääl ja keeras tubakat paberi sisse; peremees luges prill nina pääl piiblit ja ema aitas huulte liigutamisega tase järele, kus tuttawad fohad oliwad. Wiimati pani isa piibli kinni, kõhatas, seadis piibu põlema, trõmistas sõrmedega wastu lauda, nagu see ta wiis oli kui ta mõtles. Ta waatas ema otja, Mihkli otja, siis ema ja isa ühes koos Mihkli otja.

Mihkel suitsetas rahuliste oma tubakajunni.

„Mihkel, poeg,“ ütles isa ja kõhatas jällegi.

Mihkel waatas ümber.

„Kas oled juba rääkinud?“ tats kõhatust.

Mihkel ei saanud aru.

„Isa arwab,“ seletas ema, „kas sa
Seenaga juba rääkisid.“

Mihkel ei taha aru saada.

„Mida?“ küsib ta.

Isa kõhatas, tõmbas piibust õige suure
suitsu ja ütles siis: „Mõnda — seda, mis
noored inimesed ikka räägivad — seleta
mina, ema,“ ütles ta, et ise korda ei saanud.

„Kas ta sulle naiseks tuleb,“ seletas
ema nüüd selgelt ja lühidelt.

„Olen rääkinud,“ ütleb Mihkel wagu si.

„Millal?“

„Kahe aasta eest.“

„Soo!“ tegi wanamees. „Sa nüüd ei ole?“

„Ei.“

„So!“

„Mul ei ole enam midagi rääkida.“

Wanamees lõi rusikaga wastu lauda.

„Siis — siis ei ole sa minu poeg,
kui sa Seenat kosida ei mõista.“

„Olen seda ju kahe aasta eest teinud.“

„Poiss, Wõrukael, nii oled sa mulle
armas!“ Seda üteldes wiiskas wanamees

piibu laua pääle ja kesis wälja — tema tahtis see olla, kes Leenale rõõmuõnnumi wiis.

„Eks nüüd wist küll ole!“ mõtles Leena kui wanameest niisuguse ajuga nägi tulewat.

See tuli, mõtns ta kääst finni ja tõi teda kambri, et Leenalgi raske oli nii ruttu järele saada kui wanamees tahtis.

Mad jõudsiwad kambri. Wanamees tegi ennast naljakas-tõsiseks ja ütles nagu oksjonil:

„Siin küsin ma sinult oma tütrepoja nimel — kell enesel julgust ei ole — kas sa tahad seda wõrukaela enesele meheks — no miks ei taha — eh? See, mis ta kahe aasta eest ütles, ei maksa täna enam midagi.“

Mihkel tuli mõttis Leena rinnale ja suuteles teda südamlikult.

„Nii, nii!“ kilkas wanamees.

„Tumal õnnistagu teid!“ ütles ema rõõmusilmaweel. „Leena — mu armas tütar!“ Kui siis Leena peenema kombe järele äiale ja ämmale kaela hakkas ja otsa ette musu andis, pühkis wanamees oma habet ja ütles naljakalt:

„On aga sul kurjateqijal filmad küll — need teewad weel minugi wana inimese wiimaks ära.“

Juturaamatud

- mis Surjewiõ Schnakenburg'i trükkiojas on ilmunud:
- Australia maa:** ja merepildid. Imelikud juhtumised Lõunameres. Saksakeelest ümber pannud J. Kanter. Hind 20 kop.
- Jõulujutud.** Wälja annud L. E. Malm. Hind 20 kop.
- Juhan ja Adele** ehk armastus ei küsi seisuse järele. Wälja annud J. Pärn. Hind 20 kop.
- Jumala abiga omast jõuust.** Eesti rahwa elust. Kirja pannud J. Pärn. Hind 35 kop.
- Kiusatused elu teede peal.** Spetlik jutt noorte sõbradele. Saksakeelest eestistanud J. Loffmanni järele C. Tiedemann. Hind 25 kop.
- Kümme lugu.** Widesiwil sõbradele jutustanud. Juhan Liiw. Hind 25 kop.
- Meremadu** ehk 80,000 wersta wee alt läbi. Prantsuse kirjamehe Jules Verne järele. Hind 10 kop.
- Paljasjalgne tütarlaps.** Berthold Auerbachi „Warfüssele“ järele ümber pannud A. Linde. Hind 60 kop.
- Pealiku tütar.** Kasakate mäesamisest Katarina II. walitjuse ajal aastal 1773. Aleks. Puschkini jutustamine. Wenel. ümber pannud J. Rõrw. S. 28 kop.
- Pildid Püha Jõsameie Palwe seletuseks.** Üheltja juttu, kirjutanud R. Fries, kirikuõpetaja Heiligenstedtenis. III. jagu. Iga jagu maksab 40 kop.
- Rahwaraamat.** Uus kogu wanu jutte. I—V. jauni. Iga jagu maksab 20 kop.
- Tobi ja Mali.** Üks õpetlik ilus jutt minu noorte sõbradele. Franz Hoffmann'i jutustamine. Saksakeelest ümber pannud J. Rõrw. 2. trükk. S. 25 kop.
- Ühe muna pärast.** Jutt Baltimaa elust Th. Hermann'i järele Saksja keelest ümber pannud M. Pöbber. S. 30 k.
- Wana mammieli saladus.** Spetlik jutt. Saksja keelest C. Marlitt'i järele Eesti keelde kirjutanud Dr. R. A. Hermann. Hind 80 kop.
- Willi.** Jutustus Amerikamaalt. M. J. Eisen. S. 24 k.
- Wõitlemine Plewna linna ümber ja Plewna ärawõitmine.** Ühe kaardi ja kuue pildiga. Wälja annud M. J. Eisen. Hind 40 kop.